

ГРОМАДА БЕЗ НАСИЛЬСТВА

Полтава, 2022

Канадсько-український
проект розвитку поліції
CUPDP

alinea Canada

ПАТРУЛЬНА
ПОЛІЦІЯ

ГРОМАДА БЕЗ НАСИЛЬСТВА

Посібник за матеріалами проекту,
виконаного ГО «Полтавське агентство розвитку територій»
за підтримки Канадсько-українського проекту
розвитку поліції (CUPDP)

УДК 37.013.42:316.472:351.74(477)

Г 87

Громада без насильства : метод. посіб./ [автори-укладачі:
Г87 М. М. Єщенко, Т. А. Устименко]. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2022. – 64 с.

ISBN 978-966-182-681-5

У методичному посібнику представлено матеріали, напрацьовані в рамках виконання одноіменного проєкту, виконаного ГО «Полтавське агентство розвитку територій» за підтримки Канадсько-українського проєкту розвитку поліції (CUPDP).

Матеріали посібника сприяють ефективній організації співпраці поліції, місцевої влади та інститутів громадянського суспільства у напрямку зниження рівня проявів насильства в сім'ї.

УДК 37.013.42:316.472:351.74(477)

ISBN 978-966-182-681-5

© Єщенко М. М., 2022

© Устименко Т. А., 2022

© ГО «ПАРТ», 2022

З М І С Т

ВСТУП	4
I Соціологія проєкту	6
<i>Тетяна Устименко - експерт проєкту “Громада без насильства”</i>	
1.1 Результати соціологічного дослідження (початковий зріз)	
1.2 Результати соціологічного дослідження в рамках проєкту “Громада без насильства” (прикінцевий зріз)	
II Аналітика проєкту	17
<i>Павло Чарченко - експерт проєкту “Громада без насильства”</i>	
Звіт за результатами дослідження проблеми булінгу та рівня психологічної безпеки у ЗЗСО області	
III Методичні матеріали проєкту	29
<i>Катерина Муліка - експерт проєкту “Громада без насильства”</i>	
Спеціальна короткострокова програма навчання «Розроблення та організація проведення програм для кривдників, які вчинили домашнє насильство»	
IV Рефлексія проєкту	40
<i>Марина Єщенко - керівник проєкту “Громада без насильства”</i>	
“Домашнє насильство - це сміття, яке треба виносити з дому!”	
V Події та промоакції проєкту	42
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Насильство в сім'ї – глобальна соціальна проблема, яка в тій чи іншій мірі існує в усіх країнах. В державах зі слабо розвинутими інститутами громадянського суспільства питання боротьби з домашнім насильством постає особливо гостро.

Для України ця проблема є досить актуальною. Як показує досвід, вона потребує нагального вирішення не лише за участі правоохоронців, а й шляхом залучення влади та громадськості.

Явища домашнього насильства зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, серед яких ключовими є рівень правосвідомості громадян та формування цінностей толерантності та гуманізму в масовій свідомості.

Україна є прикладом суспільства, де панують традиційні та дещо авторитарні уявлення щодо ролі жінок та чоловіків (гендерні стереотипи). Це визначає домінуючі установки щодо виховання дітей, права людей на самовираження у різних формах, ставлення до культури та контркультури. Поряд з цим Україна знаходиться під впливом ворожих інформаційних атак, що теж заважає формуванню демократичних, проєвропейських цінностей громадян.

В Україні існує серйозний світоглядний розрив між поколіннями (де старше покоління є носієм пострадянської ментальності), що створює велику зону конфліктів і, при відсутності відповідної роботи, провокує суспільні упередження, страхи, насилля та взаємну агресію.

Проблема насильства в сім'ї є надзвичайно актуальною для громади Полтави.

За даними патрульної поліції лише у минулому році зафіксовано 2 754 виклики правоохоронців щодо ситуацій, які ідентифікуються як домашнє насильство. Однак фактично таких випадків набагато більше.

Результати соціологічного дослідження, що було проведено компанією GfK Ukraine на замовлення Програми розвитку ООН, засвідчили, що 44 % населення України потерпали від насильства в сім'ї впродовж свого життя, причому 30% зазнавали насильства у дитячому віці.

При цьому близько 75% жертв різних видів насильства ні до кого не звертались по допомогу, решта переважно звертались до інших родичів.

Той факт, що постраждалі не зверталися по допомогу, серед ряду особистісних причин, у більшості випадків обумовлений низьким рівнем обізнаності щодо захисту своїх прав, місць, куди можна звернутися по допомогу, а також низьким рівнем довіри громадян до поліції (лише 10% жертв фізичного насильства звертались по допомогу до органів внутрішніх справ).

Таким чином, великою проблемою для громади Полтави є:

- відсутність обізнаності населення у всіх соціально-демографічних групах щодо правильної поведінки у ситуації домашнього насильства;
- відсутність сформованих та схвалених алгоритмів чіткої взаємодії правоохоронців, міської влади та громади щодо запобігання та реагування на випадки домашнього насильства;
- низький рівень громадського несприйняття фактів домашнього насильства, переважання традиційних установок щодо сімейного укладу, що провокують застосування насильства щодо членів родини

Тож проєкт був спрямований на організацію співпраці поліції, міської влади та інститутів громадянського суспільства у напрямку активної та системної роботи зі зниження рівня проявів насильства в сім'ї у м. Полтава.

Основним його результатом стало налагодження інструментів та алгоритмів взаємодії громади, поліції та влади для боротьби з проблемою домашнього насильства.

Основні заходи проєкту для досягнення цілей

1. Школа для жінок «Я не боюсь!» (заняття з самооборони, психологічні тренінги, правова освіта) та он-лайн платформа взаємопідтримки учасниць
2. Освітньо-консультативні сесії «Відповідальне батьківство» із промоцією в закладах освіти міста
3. Цикл соціальної реклами та флеш-мобів щодо боротьби з домашнім насильством, орієнтованої на критичне несприйняття насильства та громадський тиск на кривдника.
4. Розробка рішень для міської влади через залучення широкого кола експертів до діяльності ГКГ (круглі столи, хакатони, дизайн-сесії та ін.).
5. Соціологічні дослідження на початку та по завершенню проєкту щодо вразливих груп та суспільно-психологічних причин домашнього насильства

I. СОЦІОЛОГІЯ ПРОЄКТУ

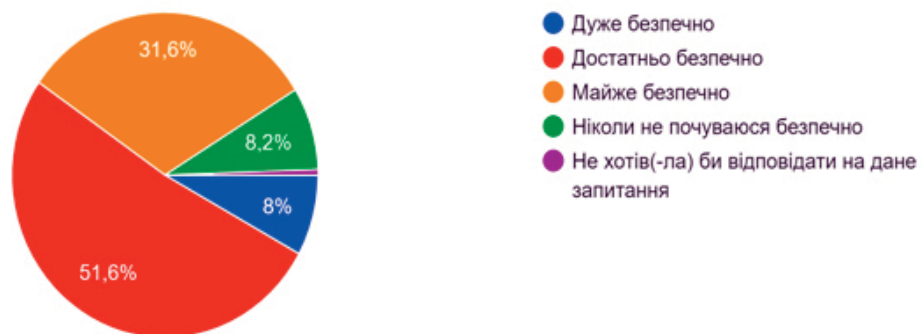
1.1. Результати соціологічного дослідження в рамках проєкту “Громада без насильства” (початковий зріз)

Соціологічне дослідження проведено 19-28 січня методом опитування “face-to-face” серед мешканців м. Полтави. Опитано 612 осіб, що надали згоду відповідати на запитання. Для обробки відповідей використовувалася он-лайн форма. В обробку занесено 535 анкет.

Анкету опитування створено на основі рекомендацій, що містяться у у тулкіті проєкту (Посібник для громадських консультативних груп з реалізації грантових проєктів Інноваційного фонду взаємодії поліції та громади. / Канадсько-український проєкт розвитку поліції (CUPDP). – Alinea International, 2020.).

Результати опитування щодо відповідей на запитання в діаграмах наведені нижче.

Наскільки Ви відчуваєтеся у безпеці в плані можливого акту насильства на вулиці чи біля вашого місця проживання? Ви відчуваєтеся...
535 відповідей

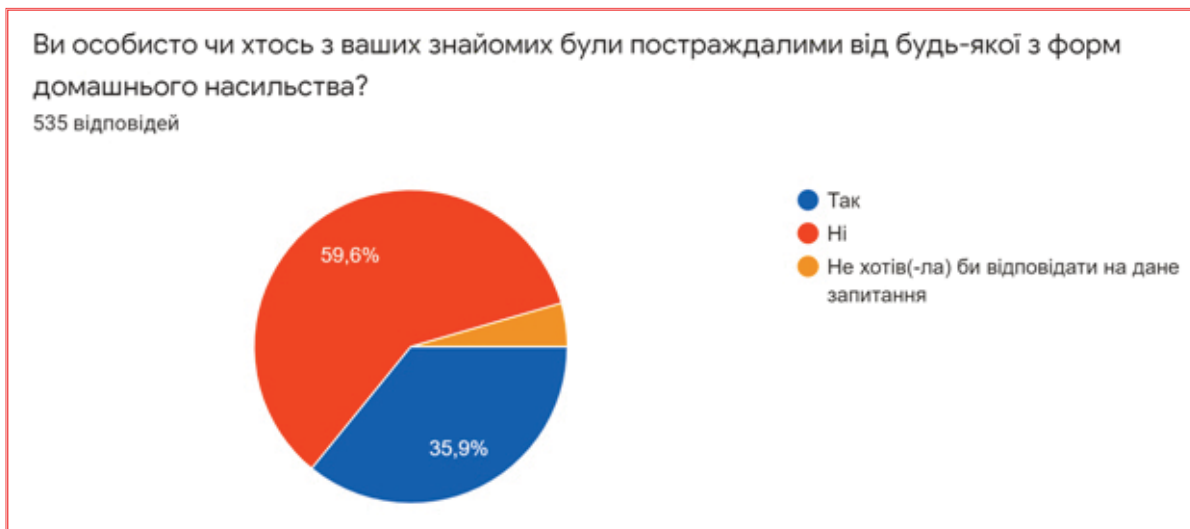

Наскільки Ви відчуваєтеся у безпеці в плані можливого акту насильства вдома? Ви відчуваєтеся...
535 відповідей

Як бачимо, більшість респондентів відчувають себе безпечно вдома (94%); можна вважати, що в загальній вибірці опитаних — серед мешканців Полтава в цілому — частка тих, хто по-боюється насильства в сім'ї, або переживає його невелика.

Щодо безпеки на вулицях ситуація дещо інша. Близько 30 % відсотків мешканців міста не впевнені у власній безпеці поза домом, а 8% відчувають тривогу за своє життя і здоров'я перебуваючи на вулиці, у транспорті, громадських місцях і т.п.

Якщо на запитання щодо переживання домашнього насильства більшість респондентів відповіла негативно, то у відповідях на питання, чи відомі їм випадки насильства в сім'ях взагалі, відмічаємо, що майже 36% (третина опитаних) знає про такі ситуації.

Тобто можна вважати ексцеси домашнього насильства у тій чи іншій формі досить поширеними.

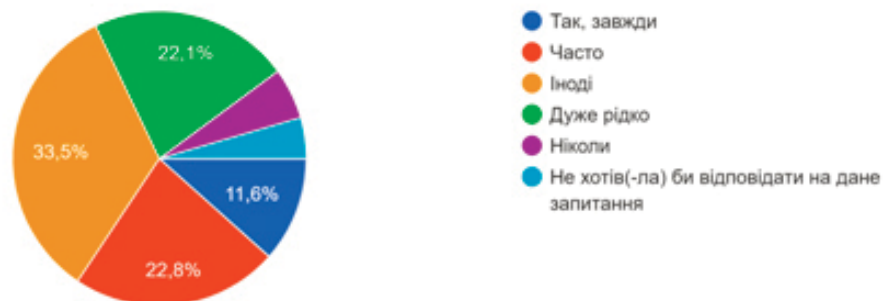

Відповіді на питання щодо того, як поліція розуміє проблему домашнього насильства показує, що громадяни оцінюють реакцію правоохоронців неоднозначно:

- 37% опитаних стверджують, що розуміння поліцією проблеми домашнього насильства існує;
- 36% бачать відповідну реакцію, але в окремих випадках;
- 17 % опитаних зазначають, що поодинокі явище.

Поліція займається питаннями, що дійсно важливі для громади, зокрема протидією домашньому насильству
535 відповідей

На допомогу поліції варто сподіватися у разі домашнього насильства
535 відповідей

Оцінка того, чи сподіватися на допомогу поліції у разі домашнього насильства за відповідями респондентів свідчить, що більшість опитуваних — понад 52% - не розраховує на таку допомогу, або не знайома з випадками її надання у відповідних ситуаціях.

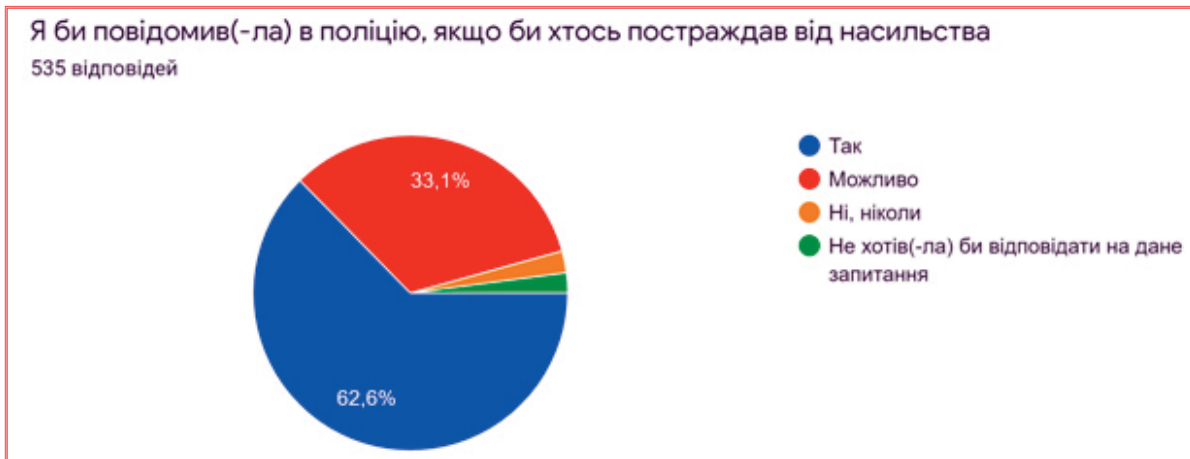
Тому варто говорити про те, що домашнє насильство переважно сприймається як "приватна" внутрішня проблема сім'ї, що залишається поза увагою громади та правоохоронців.

Я би викликав(-ла) поліцію у разі того, якщо я би став(-ла) постраждалим(-ою) від домашнього насильства або потребував(-ла) би допомогу
535 відповідей

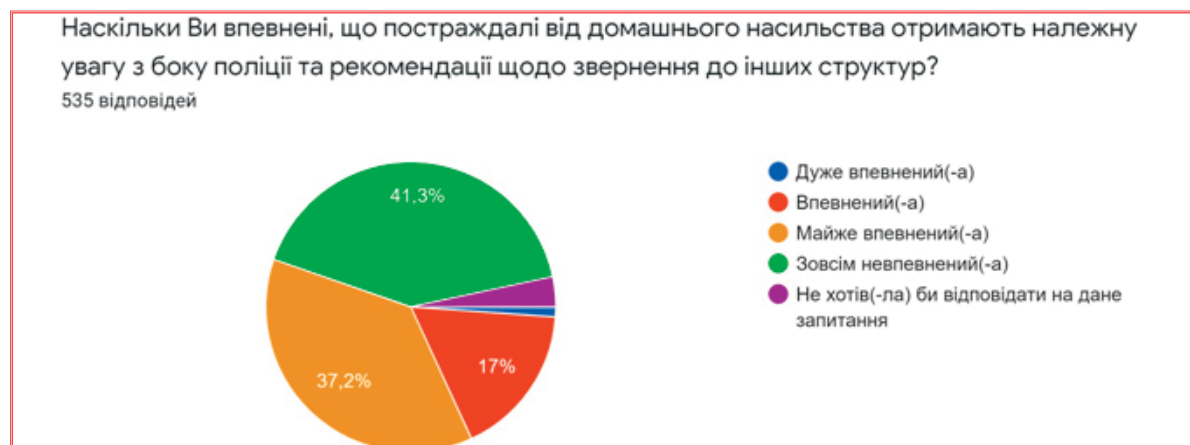

Тенденція, що проявилася у відповідях респондентів на попереднє питання, підтверджується розподілом відповідей на пряме запитання чи звернулись би громадяни міста до поліції у ситуації домашнього насильства.

Як бачимо, 46% опитаних декларують, що звернулись б до правоохоронців у таких випадках, 47% не впевнені в цьому, тобто відчують певні перестороги щодо необхідності втручання поліції.

Результати опитування засвідчують, що роль поліції у боротьбі з домашнім насильством потребує підсилення. Так, лише 62% однозначно підтвердили необхідність викликати поліцію у таких ситуаціях, і лише 22% впевнені, що поліція буде займатися їх розслідуванням.

Виходячи з результатів дослідження, не можна вважати, що громадяни переважно впевнені в результативності втручання поліції у ситуації домашнього насильства: виявлено, що близько 40% сумніваються, що постраждалі від домашнього насильства отримують належну увагу з боку поліції та інших структур.

Тому ця складова діяльності поліції та громади в цілому вимагає покращення як по суті так і в частини широкої роз'яснювальної роботи.

ВИСНОВКИ

1. Проблема домашнього насильства в громаді існує, її відмічають більшість мешканців Полтави. Однак переважно її ідентифікують як закриту тему, що може залишатися внутрісімейною та такою, яку не варто виносити в юридичну площину.

2. Зусилля правоохоронців та можливості їх втручання в ситуації домашнього насильства оцінюються неоднозначно. Можна вважати, що близько 40% жителів міста не можуть позитивно оцінити доцільність та результативність такої діяльності.

3. У громадській думці існує значний дефіцит інформації про правові та психологічні аспекти проблеми домашнього насильства. Потрібна ретельна та послідовна роз'яснювальна робота в цій темі та суттєве поліпшення комунікації між поліцією та громадянами задля досягнення стійких результатів у запобіганні випадків домашнього насильства та ефективних заходів у боротьбі з цим явищем.

1.2. Результати соціологічного дослідження в рамках проєкту “Громада без насильства” (прикінцевий зріз)

Соціологічне дослідження проведено 22-28 листопада 2021 серед мешканців м. Полтави.

В опитуванні взяли участь понад 500 осіб, що надали згоду відповідати на запитання в індивідуальному спілкуванні з інтерв'юером/інтерв'юеркою. Після цього респонденти отримували на власний гаджет покликання з адресою онлайн анкети, яку могли самостійно заповнити. Такий “гібридний” спосіб опитування технологічно імітує метод “face-to-face”, але краще відповідає карантинним умовам обмеження контактів, забезпечує високу достовірність отриманих результатів та дозволяє обмежити сторонній вплив на вибір варіантів відповідей в анкеті.

В число осіб, що були опитані, ввійшли ті, хто був безпосередньо залученими до проєкту (учасниці тренінгів, навчальних програм, консультацій, груп підтримки, розсилок, обговорень тощо) та мали відношення до проєкту опосередковано (близьке коло соціальних контактів учасників проєкту). Загальна кількість таких респондентів склала — 186 осіб.

Остаточна кількість всіх коректно занесених анкет — 458. Всі відповіді оброблялись за допомогою ексель-таблиці.

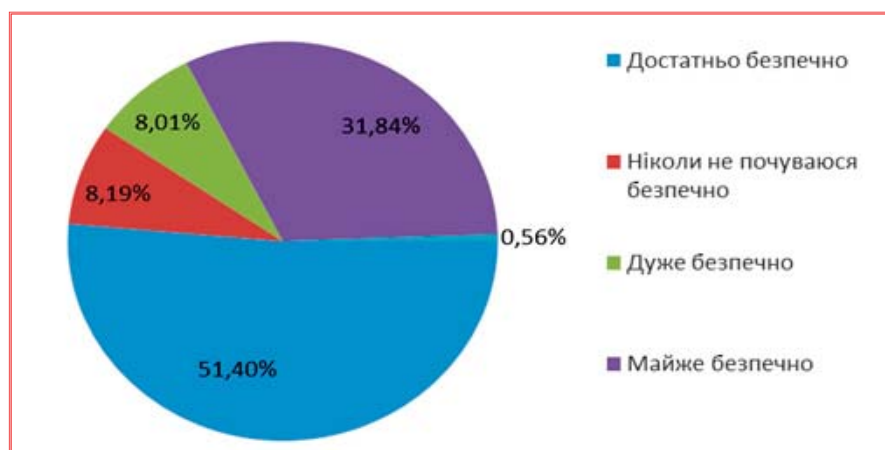
Анкету опитування створено на основі рекомендацій, що містяться у тулкіті проєкту (Посібник для громадських консультативних груп з реалізації грантових проєктів Інноваційного

фонду взаємодії поліції та громади. / Канадсько-український проєкт розвитку поліції (CUPDP). – - Alinea International, 2020.).

Результати опитування щодо відповідей на запитання в таблицях та діаграмах наведені нижче.

Запитання анкети:

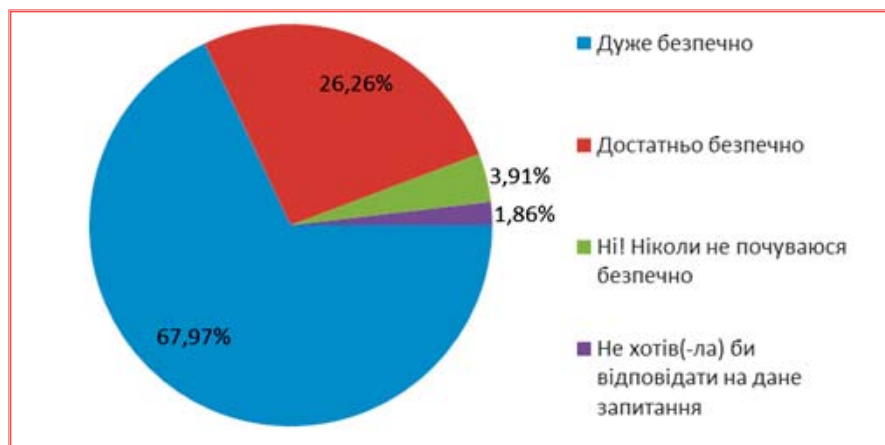
“Наскільки Ви відчуваєтеся у безпеці в плані можливого акту насильства на вулиці чи біля вашого місця проживання? Ви відчуваєтеся...”

Більшість опитаних зазначає, що відчуває себе в безпеці на вулицях міста — понад 90%, однак є невелика група респондентів — 8,2%, які у відповідь на таку постановку питання вибирають твердження “Ніколи не відчуваюся безпечно”; це свідчить, скоріше, про різний психологічний тип реагування на імовірні загрози, ніж про реально складну криміногенну ситуацію в місті. Зазначимо також, що майже такий самий розподіл відповідей ми отримали в першому дослідженні, на початку проєкту.

Запитання анкети:

“Наскільки Ви відчуваєтеся у безпеці в плані можливого акту насильства вдома? Ви відчуваєтеся...”

В цьому зрізі, як і в попередньому ми зафіксували, що більшість респондентів відчувають себе безпечно вдома (близько 94%); тому можна вважати, що в серед мешканців Полтави частка тих, хто побоюється насильства в сім'ї (або переживає його), невелика.

Запитання анкети:

“Ви особисто чи хтось з ваших знайомих були постраждалими від будь-якої з форм домашнього насильства?”

Дані на листопад 2021 року:

Ви особисто чи хтось з ваших знайомих були постраждалими від будь-якої з форм домашнього насильства?	Ні		Так		Не хотів(-ла) би відповідати на дане запитання	
458	269	58,73%	168	36,68%	21	4,59%

Бачимо, що тенденція зберігається: якщо на запитання щодо переживання домашнього насильства більшість респондентів відповіла негативно, то у відповідях на питання, чи відомі їм випадки насильства в сім'ях взагалі, відмічаємо, що майже 37% (більше третини опитаних) знає про такі ситуації.

За результатами опитування в окремій групі — особи, що були долучені до проєкту — частина тих, хто свідчать про відомі їм випадки насильства у сім'ях ще вища: 54%. Імовірно саме це найсильніше умотивувало їх до участі у подіях проєкту, спрямованих на попередження та подолання насильства у родинах.

Таким чином, можна вважати ексцеси домашнього насильства у тій чи іншій формі досить поширеними, а проблему дуже актуальною для громади.

Запитання анкети:

“Поліція в цілому розуміє проблеми, пов'язані з домашнім насильством в громаді?”

Поліція в цілому розуміє проблеми, пов'язані з домашнім насильством в громаді	Іноді		Дуже рідко		Часто		Не хотів(-ла) би відповідати		Ніколи		Так, завжди	
458	169	36,9%	75	16,4%	103	22,5%	27	5,9%	19	4,1%	65	14,2%

Порівняння отриманих в двох опитуваннях відповідей на питання щодо того, як поліція розуміє проблему домашнього насильства показує, що мешканці міста є розділеними в оцінках, щодо того як поліція долучається до вирішення проблем домашнього насильства:

- 14% - відповідають, що поліція чітко розуміє проблему;
- ще близько 22% переконані, що таке розуміння проявляється в більшості випадків;
- однак 20% відзначають, що це трапляється дуже рідко.

Запитання анкети:

“Поліція займається питаннями, що дійсно важливі для громади, зокрема протидією домашньому насильству”

Поліція займається питаннями, що дійсно важливі для громади, зокрема протидією домашньому насильству	Іноді		Дуже рідко		Так		Часто		Ніколи		Не хотів (-ла) би відповідати	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
458	156	34%	97	21,2%	52	11,4%	106	23,1%	28	6,1%	19	4,2%

В порівнянні з початком року ми бачимо невелику тенденцію збільшення відсотку опитаних, які вважають що поліція займається таким важливим питанням безпеки в громаді як домашнє насильство: ці показники зросли на 1-2%, сумарно — близько 4%.

Тому можна констатувати, що реалізація проєкту, та ті події, що проходили в його рамках, починають змінювати громадську думку щодо взаємодії з правоохоронцями у боротьбі з негативними проявами, в т.ч. домашньому насильству.

Запитання анкети:

“На допомогу поліції варто сподіватися у разі домашнього насильства”

На допомогу поліції варто сподіватися у разі домашнього насильства	Часто		Дуже рідко		Іноді		Ніколи		Не хотів (-ла) би відповідати		Так, завжди	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
458	87	19%	86	18%	146	32%	36	7,9%	19	4,1%	84	18,3%

Як бачимо, так само трохи зростає оцінка того, чи сподіватися на допомогу поліції у разі домашнього насильства.

Відповіді респондентів свідчать, що значна частина опитуваних — 37% розраховує на таку допомогу, та, певно, мала змогу пересвідчитися у тому, яка це може бути допомога у ситуаціях домашнього насильства.

Ще 32% вважає, що іноді звернення до поліції може бути доречним і правильним.

Однак, як і на початку реалізації проєкту, ми маємо статистику опитування мешканців Полтави, яка показує, що домашнє насильство переважно сприймається як “приватна” внутрішня проблема сім’ї (26% заперечують, що сподіваються на поліцію у випадку домашнього насильства).

Запитання анкети:

“Я би викликав(-ла) поліцію у разі того, якщо я би став(-ла) постраждалим(-ою) від домашнього насильства або потребував(-ла) би допомогу”

Я би викликав(-ла) поліцію у разі того, якщо я би став(-ла) постраждалим(-ою) від домашнього насильства або потребував(-ла) би допомогу	Так		Можливо		Ні, ніколи		Не хотів(-ла) би відповідати	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
458	210	45,9%	218	47,6%	21	4,6%	9	2 %

У відповідях на пряме запитання: чи звернулись би респонденти до поліції у ситуації домашнього насильства, знаходимо досить виразну тенденцію до того, що поліція таки найімовірніше буде викликатися, якщо мешканці міста будуть наочно стикатися з випадками відвертої агресії.

Можливо, це пояснюється тим, що в питанні анкети з’явилося слово “постраждалий”, “допомога”, а значить, громадяни точніше оцінюють ризики для свого життя і здоров’я.

Як бачимо, 46% опитаних декларують, що звернулись б до правоохоронців у таких випадках, і ще 47% поки не впевнені в цьому, бо відчувають певні перестороги щодо необхідності втручання поліції.

Запитання анкети:

“Я би повідомив(-ла) в поліцію, якщо би хтось постраждав від насильства”

Я би повідомив(-ла) в поліцію, якщо би хтось постраждав від насильства	Так		Можливо		Ні, ніколи		Не хотів (-ла) би відповідати	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
458	285	62,2%	151	33%	12	2,6%	10	2,2%

У відповідях на це питання, респонденти майже одноставно декларують розуміння важливості звернення до правоохоронців, коли вони стають свідками ситуацій, де люди потерпають від домашнього насильства — 62% дають однозначну відповідь “так, повідомлю поліцію”, ще 33% - “можливо повідомлю”. Ці показники майже ідентичні в обох дослідженнях, що свідчить про певне усталене сформоване в громадській думці уявлення про те, як слід діяти в ситуації.

Тому дуже важливо, щоб всі мешканці громади мали точні правила, за яким адресами і яким чином повідомити поліцію про насильство і могли це швидко і впевнено зробити.

Запитання анкети:

“Наскільки Ви впевнені, що поліція займається питаннями та розслідуваннями випадків домашнього насильства в вашій громаді?”

Наскільки Ви впевнені, що поліція займається питаннями та розслідуваннями випадків домашнього насильства в вашій громаді?	Майже впевнений (-а)		Зовсім не впевнений (-а)		Впевнений(-а)		Не хотів (-ла) би відповідати		Дуже впевнений(-а)	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
	150	33%	182	40%	102	22%	19	4%	5	1%
458	150	33%	182	40%	102	22%	19	4%	5	1%

Результати опитування засвідчують: лише 23% респондентів впевнені, що поліція буде займатися розслідуванням випадків домашнього насильства і цей відсоток не росте протягом значного часу.

Існують об'єктивні причини такої ситуації, бо випадки домашнього насилля важко документуються з огляду на специфіку проблеми. Це проглядається також в попередніх результатах даного опитування: мешканці Полтави не дуже прагнуть виносити сімейні проблеми у юридичну площину.

Однак, отримані дані показують, що випадки домашнього насильства мають стати пріоритетними в роботі поліції, в тому числі для того, щоб її діяльність в цілому краще оцінювалася громадською думкою.

Запитання анкети:

“Наскільки Ви впевнені, що постраждалі від домашнього насильства отримують належну увагу з боку поліції та рекомендації щодо звернення до інших структур?”

Наскільки Ви впевнені, що постраждалі від домашнього насильства отримують належну увагу з боку поліції та рекомендації щодо звернення до інших структур?	Майже впевнений (-а)		Зовсім не впевнений(-а)		Впевнений(-а)		Не хотів (-ла) би відповідати		Дуже впевнений(-а)	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
	170	37%	186	41%	81	18%	17	3,7%	4	0,9%
458	170	37%	186	41%	81	18%	17	3,7%	4	0,9%

Виходячи з результатів дослідження, не можна вважати, що мешканці Полтави переважно впевнені в результативності втручання поліції у ситуації домашнього насильства: виявлено, що близько 40% сумніваються, що постраждалі від домашнього насильства отримають належну увагу з боку поліції та інших структур.

Тому ця складова діяльності поліції та громади в цілому вимагає покращення як по суті так і в частини широкої роз'яснювальної роботи.

Особливо зазначимо, що за результатами опитування в окремій групі — серед осіб, що були долучені до проєкту — результати по цьому питанню зовсім інші: тих, хто впевнений у що постраждалі від домашнього насильства отримають належну увагу з боку поліції та рекомендації щодо звернення до інших структур майже 72%.

Така статистика свідчить, що системні дії в синергії поліції, громадського сектору, влади та всіх мешканців Полтави обов'язково будуть мати значний позитивний результат в розбудові безпеки в громаді.

ВИСНОВКИ

1. Проблема домашнього насильства в громаді Полтави існує, її відмічають більшість мешканців Полтави. Однак, вона є такою, що може розв'язуватися спільними зусиллями влади, громади, правоохоронних органів.

2. Опитування засвідчило ріст підтримки в громадській думці зусиль поліції щодо вчасного реагування на випадки домашнього насильства, особливо серед мешканців міста, які долучаються до активних заходів юридичної, психологічної та моральної підтримки осіб, що ризикують потерпати від домашнього насильства.

3. У громадській думці існує стале уявлення про правові та психологічні аспекти домашнього насильства як внутрішньої проблеми сім'ї. Опитування доводить, що ретельна та послідовна роз'яснювальна робота в цій темі та суттєве поліпшення комунікації між поліцією та громадянами (прикладом чого була реалізація проєкту "Громада без насилля") може дати відчутні результати для запобігання випадків домашнього насильства та ефективної боротьби з цим явищем.

II. АНАЛІТИКА ПРОЄКТУ

Звіт за результатами дослідження проблеми булінгу та рівня психологічної безпеки у ЗЗСО області

Актуальність. «Б'є – значить, любить», «Не розкажуй нікому, бо будуть дражнити ябе-дою», «Не треба виносити «сор из избы», «...коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, – під-став йому й другу. А хто хоче тебе позивати й забрати сорочку твою, – віддай і плаща йому. А хто силувати тебе буде відбути з ним подорожнє на милью одну, – іди з ним навіть дві...». Міль-йони українців, цілі покоління чули з самого малечку ці приклади народної та релігійної «муд-рості» та, як наслідок, виховувались у парадигмі замовчування, толерування, ігнорування насильства як побутового, так і у школі, роботі тощо. І саме через нерозуміння, не усвідомлення феномену насильства та його звичність для нашого суспільства, через неналежну увагу до людського психічного (внутрішнього, суб'єктивного, імпліцитного) серед українців сформувалось та далі формується апатичне, толерантне ставлення до насильства, ігнорування його як про-блеми, переважання співчуття над адекватним реагуванням.

Ефективність подолання цієї проблеми в українському соціумі залежить від зміни настанов у суспільній свідомості щодо нетерпимості насильства, у тому числі систематичного (булінг/цькування) та вирішення першочергових завдань, таких як:

- роз'яснення широкому загалу, що насильство – це не тільки стусани і образи;
- формування негативного ставлення до цькування людини людиною, готовності відкрито говорити про насильство, як суспільну проблему, замість захисту репутації сім'ї, закладу, гро-мади, країни;
  - дестигматизації тих, хто повідомляє про випадки насильства;
  - створення у закладах освіти можливостей ефективно розв'язувати конфлікти на етапі їх виникнення (зменшення/подолання руйнівної загрози протиріч);
  - визнання системою освіти конструктивного потенціалу конфлікту (наявності протиріч);
  - створення безпечного середовища існування для кожного, починаючи з найперших днів та протягом життя, вдома, у школі чи на роботі;

Найпершим етапом у соціальних відносинах, коли насилля проявляється вже більш серй-озно, ніж, наприклад, у дитячому садку, є школа (ЗЗСО), де у відносинах суб'єктів (учасників) освітнього процесу починають зустрічатися ознаки таких явищ як булінг («цькування», «систе-матичне насильство»). Значна кількість учнів, потерпаючи від булінгу у школі, переносить цей

негативний досвід у доросле життя і через нього, позбавляючи повноцінного, здорового життя як себе, так і близьких чи оточуючих. Тому явище булінгу зокрема та насилля в цілому потрібно відстежувати та боротися з ним для забезпечення комфортного та безпечного перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти.

Все вищесказане визначає актуальність дослідження проблеми булінгу та рівня психологічної безпеки у ЗЗСО області як відправної точки на шляху до створення дієвої системи безпечних взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, а у подальшому – подолання насильства в українському суспільстві.

Об'єкт дослідження: булінг (цькування) та рівень психологічної безпеки у ЗЗСО Полтавської області

Предмет дослідження: соціально-психологічні умови розвитку булінгу (цькування) та стану/рівня психологічної безпеки у ЗЗСО

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми булінгу та психологічної безпеки у ЗЗСО області;
- розробити інструментарій – опитувальник-анкету для дослідження процесу розвитку булінгу (цькування) та рівня психологічної безпеки у ЗЗСО області;
- емпірично дослідити особливості розвитку булінгу (цькування) та стану/рівня психологічної безпеки у ЗЗСО;
- здійснити аналіз отриманих даних та підготувати висновки дослідження.

Гіпотеза дослідження.

Ми виходимо з того, що:

1. усвідомлення феномену насильства, розуміння його як явища в українському суспільстві є недостатнім (неповним). Насильством вважають лише явні загрози здоров'ю або життю, агресивні, прямі фізичні дії (удари, штовхання), при цьому залишаючи поза увагою менш очевидні, але так само небезпечні психологічні загрози (ігнорування, образи чи приниження);
2. обізнаність учасників освітнього процесу щодо можливих дій у випадку насильства є доволі низькою через їх впевненість у тому, що багажу знань про те, що і як робити у такому випадку, є достатнім для більшості таких випадків;
3. рівень довіри до представників поліції або інших суб'єктів реагування на булінг як третьої сторони, яка може захистити від насилля або допомогти владнати конфлікт, доволі низький, а сторони конфлікту намагаються не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у його вирішенні;

4. учасники освітнього процесу не відчують себе у безпеці, коли знаходяться поза домом, позаяк періодично стикаються з випадками насильства, у тому числі систематичного (булінгу).

Загальна інформація про дослідження:

Опитування-анкетування проводилось у період 7 червня – 30 серпня 2020 року.

Методи:

- теоретичні (теоретичний аналіз, узагальнення, систематизація, моделювання авторського опитувальника-анкети);
- емпіричні (використання авторського опитувальника-анкети за допомогою інструментарію Гугл Форми).

Загальна кількість респондентів — 8700 осіб (учасники освітнього процесу, діти віком 6-18 років, дорослі віком 18-65+ років).

Характеристики вибірки.

Розподіл за роллю учасника освітнього процесу:

- учень/учениця (здобувач освіти) – 31,6% (далі – **Учні**),
- батько/мати – 42% (далі – **Батьки**),
- педагогічний працівник або представник адміністрації – 26,4% (далі – **Педагоги**).

Регіональний розподіл:

- Полтавський район – 51,6%,
- Кременчуцький – 27,3%,
- Миргородський – 12,7%,
- Лубенський – 8,3%.

Розподіл за статтю:

- жіноча – 82,3%,
- чоловіча – 17,7%.

Розподіл за віком:

Учні		Батьки		Педагоги	
Вік	%	Вік	%	Вік	%
6-9 р.	3,4	18-34 р.	32	18-34 р.	23,7
10-13 р.	37,4	35-64 р.	67,8	35-64 р.	74,2
14-18 р.	59,2	65+ р.	0,2	65+ р.	2,1

Розподіл за кількістю дітей у сім'ї:

Учні		Батьки	
Дітей в сім'ї*	%	Дітей в сім'ї	%
1	32,5	1	34,2
2	47,9	2	51,3
3	12,3	3	10,5
4	4,1	4	2,6
5	1,8	5	1
6+	1,4	6+	0,5

* разом з респондентом.

Розподіл педагогічних працівників по тривалості педагогічного стажу:

Педагоги	
Тривалість педагогічного стажу	%
0 – 5 років	11,9
5 - 10 років	12,7
10 - 15 років	11,8
15 - 20 років	11,4
20 - 30 років	24,3
30 - 40 років	22,3
40+ років	5,6

Розподіл дорослих за сімейним станом:

Стан	%	
	Батьки	Педагоги
Одружений(-а)	71,5	68,8
Розлучений(-а) чи проживаємо окремо	12	10,6
Цивільний шлюб	9,8	5,4
Неодружений(-а)	5,6	13,2
Вдова, вдівець	1,1	2

Математична похибка даних не перевищує 2,1%.

Статистика розподілу відповідей респондентів на запитання анкети.

- Розуміння учасниками освітнього процесу насильства як явища, усвідомлення його феномену.

На питання, яке мало прояснити, як учасники освітнього процесу розуміють насильство, базуючись на даних діаграм 1-3, ми отримали наступні результати:

Таблиця 1. Розуміння насильства учасниками освітнього процесу (у %)

Вид впливу/дії	Питання у анкеті	Учні	Батьки	Педагоги
Пряма фізична агресія	Коли мене б'ють	43,0	33,4	26,6
Надмірна увага	Коли на мене прискіпливо дивляться	3,8	3,3	4,7
Примус до небажаної дії	Коли мене примушують щось робити	4,3	17,2	18,5
Пасивна агресія	Коли мене ігнорують	4,4	5,8	7,7
Пряма вербальна агресія	Коли мене ображають	29,6	25,7	26,6
Провокативна поведінка	Коли мене дразнять	14,9	14,6	15,9

За відповідями респондентів можемо бачити, що спільними ознаками насильства в учасників освітнього процесу є очевидність, адресність, прямота, агресивність дії, незалежно від її характеру (вербального чи невербального), що проявляється у його розумінні як ударів, образ, трохи рідше як провокацій або примусу до якоїсь небажаної дії. При цьому останнє характерно тільки для дорослих, що, можливо, свідчить про те, що учні, знаходячись під тиском і контролем як вдома, так і особливо у школі, вважають за краще не протистояти примусу, що потенційно може мати негативні наслідки для них, а зробити як кажуть. Поза розумінням як насильства залишаються непрямі, пасивні, неочевидні дії, що може проявлятися у, наприклад, спробах бул'єрів «дружити проти когось у класі» або обмовляннях чи клепах.

- Обізнаність учасників освітнього процесу щодо можливих дій у випадку насильства.

Наступні питання анкети стосувалися знань учасників освітнього процесу щодо того, що і яким чином робити у випадку насильства щодо респондента, його близьких або інших людей, куди звертатися у такому випадку та з'ясувалось, чи потрібен в цій ситуації алгоритм, порадник, пам'ятка з порадами, як діяти у ситуації булінгу/насильства. З даних діаграм 4-12, ми отримали наступні результати:

Таблиця 2. Усвідомлення учасниками освітнього процесу алгоритму дій у випадку насильства (у %)

Питання	Учні		Батьки		Педагоги	
	Знаю		Знаю		Знаю	
Що і яким чином робити?	Знаю	83,9	Знаю	83,9	Знаю	91,3
	Не знаю	16,1(0)	Не знаю	16,1(3)	Не знаю	8,7
Куди звертатися?	Поліція	68,7	Поліція	84,1	Поліція	84,8
	Вчитель	2,9	Родичі	1,7	Родичі	0,7
	Директор	0,6	Психолог	4,4	Психолог	5,5
	Батьки	20,4	Друзі	1,9	Друзі	1,8
	Шкільний психолог	2,9	Безпосередній	1,9	Безпосередній	4,8
	Родичі	1,7				
	Не знаю	2,8	Не знаю	6,0	Не знаю	2,4
Чи потрібна пам'ятка з порадами	Так	14,9	Так	20,3	Так	24,1
	Можливо	43,4	Можливо	54,1	Можливо	50,3
	Ні	41,7	Ні	25,6	Ні	25,6

Як видно з таблиці 2 та діаграм 4-12, самооцінка компетентності респондентів у ситуації насильства є високою, про що свідчить порівняно великий відсоток респондентів, які знають, що і яким чином робити у випадку насильства – мінімум 69,9% – та доволі малий відсоток респондентів, що відповіли, що пам'ятка з порадами їх потрібна – максимум 43,8%, але мінімум 9,1%, в середньому 19,8%. При цьому, якщо у відповідях на питання про необхідність пам'ятки з порадами брати до уваги тільки негативні, то в середньому така пам'ятка потрібна або може стати у нагоді 58,3% учнів, 74,4% батьків та 74,4% педагогів. Більшість (68,7% учнів, 84,1% батьків та 84,8% педагогів) учасників освітнього процесу сприймають представника поліції як кращий варіант для звернення та можливість отримати захист у випадку насильства щодо них, їх близьких або інших людей, а низький відсоток (45,2%) у категорії учнів 6-9 років пояснюється тим, що ця категорія в основному покладається у ситуації булінгу/насильства ще й на батьків (41,9%).

• **Рівень довіри учасників освітнього процесу до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг (систематичне насильство).**

Наступним блоком запитань ми оцінювали рівень довіри учасників освітнього процесу до представників поліції як суб'єктів реагування на булінг (систематичне насильство). Аналіз даних діаграм 13-21 дав такі результати:

Таблиця 3. Рівень довіри учнів до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	однокласником/ іншим учнем?	вчителем?	завучем/ директо- ром?
друг	15,3	6,8	7,0
вчитель/класний керівник	33,0	13,0	12,0
психолог	7,8	7,2	7,8
директор/завуч	8,2	23,4	5,3
батьки/родич	20,0	33,2	37,9
поліція	4,8	8,3	20,2
вирішу все самостійно	10,9	8,1	9,9

Таблиця 4. Рівень довіри батьків до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	партнером?	родичем?	керівником?
друг	17,7	11,9	14,3
психолог	12,9	8,8	14,8
батьки/родич	17,1	37,6	12,4
поліція	15,6	8,6	23,8
вирішу все самостійно	36,7	33,1	34,6

Таблиця 5. Рівень довіри педагогів до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	партнером?	родичем?	керівником?
друг	22,3	17,2	15,9
психолог	24,4	15,6	27,5
батьки/родич	12,1	32,6	7,9
поліція	11,0	7,5	21,6
вирішу все самостійно	30,1	27,1	27,1

Не зважаючи на наведений у попередньому пункті «2. Обізнаність учасників освітнього процесу щодо можливих дій у випадку насильства» достатньо високий відсоток учасників освітнього процесу, що сприймають представника поліції як кращий варіант для звернення та можливість отримати захист у випадку насильства щодо них, їх близьких або інших людей, з таблиць 3-5 ми можемо зробити висновок, що представник поліції не є першим вибором у ситуації булінгу чи конфлікту, бо, не дивлячись на те, що:

- 68,7% учнів звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **середнім**, наприклад, в такій ситуації з завучем/директором представник поліції є другим вибором (20,2%) після батьків (37,9%). Ці дані підтверджують проміжний висновок з попереднього пункту, що категорія «учні», особливо підкатегорія «6-9 років», в основному покладається у вирішенні ситуації булінгу або конфлікту на батьків. При цьому хоча б один з представників школи (вчитель, класний керівник, психолог, директор, завуч) розглядається учнями як посередник тільки у конфлікті/ситуації булінгу з рівним собі (учню) (33%), в подібній ситуації вже з представником школи його колеги по роботі або керівництво є максимум другим вибором;

- 84,1% батьків звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **нижчим за середній**, наприклад, в такій ситуації з партнером або родичем представник поліції є передостаннім (15,6%) та останнім (8,6%) вибором у порівнянні з намаганням вирішити все самостійно (36,7%) та допомогою батьків (37,6%) відповідно, хоча у аналогічній ситуації з керівником є другим вибором (23,8%) після варіанта «вирішу все самостійно» (34,6%). Це свідчить про все ще сильну звичку серед представників батьківської спільноти не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у вирішенні конфлікту чи навіть ситуації насильства, коли мова йде про конфлікти «у сімейному колі», з рівними собі, тенденцію ситуацію вирішувати тихо, без свідків, щоб не отримати репутацію «скандаліста» чи «істерички», або не зашкодити репутації сім'ї, організації тощо, але у ситуації конфлікту з вищим по посаді за себе одним з пріоритетних варіантів є представник поліції чи суддя;

- 84,8% педагогів звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **нижчим за середній**, наприклад, в такій ситуації з партнером або родичем представник поліції є останнім (11% та 7,5% відповідно) вибором у порівнянні з намаганням вирішити все самостійно (30,1%) та допомогою батьків (32,6%) відповідно, а у аналогічній ситуації з керівником є лише третім вибором (21,6%) після психолога (27,5%) та варіанта «вирішу все самостійно» (27,1%). Як і в попередньому пункті, ми спостерігаємо звичку не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у вирішенні конфлікту чи навіть ситуації насильства, тенденцію ситуацію вирішувати тихо, без свідків, але вирішення конфлікту з партнером, на відміну від представників батьківської спільноти, у яких психолог у цій ситуації – найменш пріоритетний варіант, педагоги довірять скоріше психологу, ніж другу.

- **Рівень довіри учасників освітнього процесу до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг (систематичне насильство).**

Наступним блоком запитань ми оцінювали рівень довіри учасників освітнього процесу до представників поліції як суб'єктів реагування на булінг (систематичне насильство). Аналіз даних діаграм 13-21 дав такі результати:

Таблиця 3. Рівень довіри учнів до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	однокласником/ іншим учнем?	вчителем?	завучем/ директо- ром?
друг	15,3	6,8	7,0
вчитель/класний керівник	33,0	13,0	12,0
психолог	7,8	7,2	7,8
директор/завуч	8,2	23,4	5,3
батьки/родич	20,0	33,2	37,9
поліція	4,8	8,3	20,2
вирішу все самостійно	10,9	8,1	9,9

Таблиця 4. Рівень довіри батьків до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	партнером?	родичем?	керівником?
друг	17,7	11,9	14,3
психолог	12,9	8,8	14,8
батьки/родич	17,1	37,6	12,4
поліція	15,6	8,6	23,8
вирішу все самостійно	36,7	33,1	34,6

Таблиця 5. Рівень довіри педагогів до представників поліції та інших суб'єктів реагування на булінг або конфлікт з... (у %)

Варіанти посередників	партнером?	родичем?	керівником?
друг	22,3	17,2	15,9
психолог	24,4	15,6	27,5
батьки/родич	12,1	32,6	7,9
поліція	11,0	7,5	21,6
вирішу все самостійно	30,1	27,1	27,1

Не зважаючи на наведений у попередньому пункті «2. Обізнаність учасників освітнього процесу щодо можливих дій у випадку насильства» достатньо високий відсоток учасників освітнього процесу, що сприймають представника поліції як кращий варіант для звернення та можливість отримати захист у випадку насильства щодо них, їх близьких або інших людей, з таблиць 3-5 ми можемо зробити висновок, що представник поліції не є першим вибором у ситуації булінгу чи конфлікту, бо, не дивлячись на те, що:

- 68,7% учнів звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **середнім**, наприклад, в такій ситуації з завучем/директором представник поліції є другим вибором (20,2%) після батьків (37,9%). Ці дані підтверджують проміжний висновок з попереднього пункту, що категорія «учні», особливо підкатегорія «6-9 років», в основному покладається у вирішенні ситуації булінгу або конфлікту на батьків. При цьому хоча б один з представників школи (вчитель, класний керівник, психолог, директор, завуч) розглядається учнями як посередник тільки у конфлікті/ситуації булінгу з рівним собі (учню) (33%), в подібній ситуації вже з представником школи його колеги по роботі або керівництво є максимум другим вибором;

- 84,1% батьків звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **нижчим за середній**, наприклад, в такій ситуації з партнером або родичем представник поліції є передостаннім (15,6%) та останнім (8,6%) вибором у порівнянні з намаганням вирішити все самостійно (36,7%) та допомогою батьків (37,6%) відповідно, хоча у аналогічній ситуації з керівником є другим вибором (23,8%) після варіанта «вирішу все самостійно» (34,6%). Це свідчить про все ще сильну звичку серед представників батьківської спільноти не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у вирішенні конфлікту чи навіть ситуації насильства, коли мова йде про конфлікти «у сімейному колі», з рівними собі, тенденцію ситуацію вирішувати тихо, без свідків, щоб не отримати репутацію «скандаліста» чи «істерички», або не зашкодити репутації сім'ї, організації тощо, але у ситуації конфлікту з вищим по посаді за себе одним з пріоритетних варіантів є представник поліції чи суддя;

- 84,8% педагогів звернуться до представника поліції у випадку насильства, рівень довіри поліції у ситуації булінгу або конфлікту є **нижчим за середній**, наприклад, в такій ситуації з партнером або родичем представник поліції є останнім (11% та 7,5% відповідно) вибором у порівнянні з намаганням вирішити все самостійно (30,1%) та допомогою батьків (32,6%) відповідно, а у аналогічній ситуації з керівником є лише третім вибором (21,6%) після психолога (27,5%) та варіанта «вирішу все самостійно» (27,1%). Як і в попередньому пункті, ми спостерігаємо звичку не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у вирішенні конфлікту чи навіть ситуації насильства, тенденцію ситуацію вирішувати тихо, без свідків, але вирішення конфлікту з партнером, на відміну від представників батьківської спільноти, у яких психолог у цій ситуації – найменш пріоритетний варіант, педагоги довірять скоріше психологу, ніж другу.

- **Соціально-психологічні умови, що забезпечують відчуття безпеки учасників освітнього процесу.**

Далі ми вивчали, наскільки учасники освітнього процесу відчують себе у безпеці, знаходячись у школі/на роботі, на вулиці, вдома і в мережі Інтернет.

Таблиця 6. Відчуття безпеки в залежності від середовища (учні, у %)

Відчуття безпеки	у школі?	на вулиці?	вдома?	в Інтернеті?
Завжди	39,8	17,6	78,9	36,0
Майже завжди	35,1	41,8	9,9	30,2
Іноді	12,0	23,5	3,0	16,6
Рідко	6,7	11,2	2,1	9,1
Ніколи	6,5	6,0	6,1	8,0

Таблиця 7. Відчуття безпеки для дитини в залежності від середовища (батьки, у %)

Відчуття безпеки	у школі?	на вулиці?	вдома?	в Інтернеті?
Завжди	22,0	5,0	75,2	9,4
Майже завжди	49,5	35,8	13,0	28,7
Іноді	16,0	33,8	1,8	33,9
Рідко	8,4	17,3	2,7	15,2
Ніколи	4,1	8,0	7,2	12,9

Таблиця 8. Відчуття безпеки в залежності від середовища (педагоги, у %)

Відчуття безпеки	на роботі?	на вулиці?	вдома?	в Інтернеті?
Завжди	50,2	10,7	78,5	18,1
Майже завжди	36,6	61,9	15,6	51,1
Іноді	7,0	19,0	1,5	19,9
Рідко	2,6	5,8	1,1	6,8
Ніколи	3,6	2,7	3,3	4,1

Результати аналізу таблиць 6-8 та діаграм 22-33 показують, що саме вдома учасники освітнього процесу завжди відчують себе у безпеці – 78,9% учнів (мінімум 68,4%) та 78,5% педагогів (мінімум 74,9%), а 75,2% батьків (мінімум 71,8%) вважають, що вдома – найбезпечніше місце для їхньої дитини. В той же час на вулиці діти не знаходяться у безпеці ні на думку самих дітей (17,6%, максимум 24,4%), ні на думку їх батьків (5%, максимум 11,1%), як і педагоги, які оцінюють відчуття безпеки на вулиці «завжди» лише у 10,7% (максимум 20,3%). Варто виділити те, що на вулиці відчують себе у безпеці більшою мірою чоловіки віком 14-34 роки, що, скоріше за все, пов'язано з їх впевненістю у власних силах, високою готовністю до ризику та більшим фізичним можливостям для самозахисту у разі небезпеки, хоча хвилюються за своїх дітей на вулиці батьки майже однаково, незалежно від статі: 4,4% – жінки та 5,6% – чоловіки.

Позитивним є те, що у школі «завжди» або «майже завжди» відчують себе у безпеці у сумі майже 75% учнів, що суголосно думці батьків, 71,5% яких відмічають, що вони спокійні за безпеку їхньої дитини, коли вона у школі. 86,8% педагогів також відчують себе у безпеці,

коли знаходяться на роботі, що дозволяє зробити припущення про доволі високий рівень відчуття безпеки учасників освітнього процесу при перебуванні у навчальному закладі. В Інтернет-середовищі безпечно відчують себе 69,2% педагогів (мінімум 58,3% – у педагогів віком 65+ років) та 66,2% учнів (мінімум 48,4% – у дітей 6-9 років), що можна пов'язати з активною просвітницькою роботою системи освіти у сфері медіа-грамотності у декілька останніх років, при цьому батьки учнів доволі насторожено відносяться до перебування їхньої дитини у мережі Інтернет – лише 38,1% відчують, що їх дитина є у безпеці в цей період (максимум – батьки шести або більше дітей). Найвпевненіший у власних силах користувач мережі Інтернет серед респондентів, як і випадку з відчуттям безпеки при перебуванні на вулиці, є чоловік 14-34 років, по, на нашу думку, тим же причинам: впевненість у власних силах, висока готовність до ризику та більші фізичні можливості для самозахисту у разі небезпеки.

Висновки.

- усвідомлення феномену насильства, розуміння його як явища серед учасників освітнього процесу залишається недостатнім через те, що насильством вважають очевидні, адресні, прямі, агресивні дії, незалежно від їх характеру (вербального чи невербального), такі як удари, образи, провокації або примус до якоїсь небажаної дії. Проте поза увагою та ідентифікацією як насильства залишаються непрямі, пасивні, неочевидні дії, що проявляються у ігноруванні групою одного (кількох), обмовляннях чи наклепах;
- самооцінка компетентності респондентів щодо ефективності їх дій у ситуації насильства (булінгу) є високою. Значний відсоток респондентів знають, що і яким чином робити, куди звертатися у випадку насильства, при цьому, алгоритм, порадник, пам'ятка з порадами, як діяти у ситуації булінгу/насильства, є необхідним або може стати у нагоді більшості учасників освітнього процесу. На нашу думку, учасники освітнього процесу переоцінюють власну спроможність ефективно діяти у ситуації систематичного насильства (булінгу);
- рівень довіри респондентів до представників поліції як третьої сторони, яка може захистити від насильства або допомогти владнати конфлікт, є нижчим за середній, а сторони конфлікту намагаються не залучати сторонніх для арбітражу або допомоги у його вирішенні та вирішувати ситуацію тихо, без свідків, але у випадку насильства велика частка респондентів звернеться по захист саме до представника поліції. З представників школи найбільшу довіру має шкільний психолог;
- станом на час проведення дослідження, учасники освітнього процесу відчують себе безпечно як вдома, так і у школі, те ж саме можна сказати і за перебування в мережі Інтернет, але постійно необхідні «стабілізуючі» заходи для того, щоб відсоток тих, хто відчуває себе у безпеці вдома чи у школі чи на вулиці чи Інтернеті, не знижувався, а навпаки, наближався до 100.

III. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ПРОЄКТУ

Спеціальна короткострокова програма навчання «Розроблення та організація проведення програм для кривдників, які вчинили домашнє насильство» (рік запровадження програми: 2021)

1. Загальна інформація	
Назва програми	Розроблення та організація проведення корекційних програм для кривдників, які вчинили домашнє насильство.
Шифр програми	
Тип програми за змістом	Спеціальна.
Форма навчання	Дистанційна.
Цільова група	Суб'єкти, що проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: фахівці, до компетенції яких належить питання координації та запобігання, протидії домашньому насильству, у тому числі фахівці, які реалізують Типову програму для кривдників (таких, що вчинили домашнє насильство).
Передумови навчання за програмою	<p>Фахівцями, що реалізують Типову програму для кривдників, можуть бути практичний психолог, психотерапевт, психіатр, які пройшли спеціальну підготовку, перепідготовку, курси підвищення кваліфікації та представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (17).</p> <p>Дана програма є продовженням спеціального навчання дипломованих практичних психологів, психотерапевтів, психіатрів (суб'єктів, що проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству) реалізувати Типові програми для кривдників. Перший етап навчання відбувся за програмою «Запобігання та протидія проявам ґендерно зумовленого та домашнього насильства» (автор-розробник Полтавський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, затверджено навчально-методичною радою 16.08.2021 року, протокол № 2).</p> <p>Учасники, які пройшли навчання за цією та вищезгаданою програмами, але не мають відповідної спеціальної освіти (галузі поведінкових наук або медичної галузі), можуть долучатися до запровадження окремих елементів програми для кривдників або використати досвід навчання при розв'язанні питань щодо запобігання, протидії домашньому насильству.</p>

Замовник освітніх послуг у сфері професійного навчання за спеціальною програмою	Полтавська обласна державна адміністрація Полтавська обласна рада.
Партнер (партнери) програми	-
Обсяг програми	22 год. / 0,7 ЄКТС.
Тривалість програми та організація навчання	Дистанційна форма навчання, на робочому місці, 4 дні по 4 акад. год.; самостійне опрацювання матеріалів до тем № 2, № 3; виконання завдань відповідно до тем № 1, № 4.
Мова (и) викладання	Українська.
Напрямок (и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	Підготовка фахівців до розроблення та організації впровадження програм з особами, що вчинили домашнє насильство.
Перелік загальних та професійних компетентностей (за трудовою дією або групою трудових дій), на підвищення рівня яких спрямована програма	<p>Загальні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Здатність організувати власну діяльність, працювати самостійно та у команді; • Здатність розробляти і запроваджувати корекційні програми для кривдників; • Здатність володіти навичками самопомоги в опануванні та профілактиці професійного виснаження (вигорання); • Здатність мотивувати людей до спільної мети; • Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; • Здатність до ефективної комунікації з різними категоріями осіб; • Здатність до адаптації та дії в новій ситуації; • Здатність виконувати свою професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та психологічної допомоги. <p>Професійні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Здатність організувати та здійснювати заходи соціального обслуговування осіб, – постраждалих або таких, що вчинили домашнє насильство, – отримувачів соціальних послуг; • Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації; • Здатність до впровадження методів і технологій інноваційного проектування та управління в системі соціальної роботи; • Здатність забезпечувати взаємодію з заінтересованими сторонами з надання допомоги в подоланні складної життєвої ситуації, отримувачами соціальних послуг (із питань домашнього насильства); • Здатність надавати консультативну та дорадчу допомогу постраждалим або таким, що вчинили домашнє насильство.

Укладач (і) програми	Катерина Муліка – практичний психолог вищої кваліфікаційної категорії; аспірант Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України; завідувачка навчально-методичного кабінету психологічної служби Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського; сертифікований тренер «Програми підготовки тренерів з питань попередження насильства щодо жінок» (у рамках проєкту «Свобода від насильства: покращення доступу до соціальних послуг в Україні», який фінансується Європейським Союзом (2015); сертифікований тренер з використання «Мотиваційного інтерв'ювання» (2012)).
2. Загальна мета	
Формування та розвиток компетентностей, необхідних для розроблення, організації процесу та реалізації Типової програми для кривдників (що вчинили домашнє насильство). Надання знань про правові та соціально-психологічні засади корекції поведінки, настанов, розширення палітри бачення конструктивного розв'язання побутових суперечностей кривдників. Розвиток умінь та навичок розробляти та реалізувати індивідуальні / групові програми з особами, що вчинили домашнє насильство. Сприяння усвідомленню, розвитку власних (особистісних) ставлень, готовностей, здатностей надавати психологічну, соціальну допомогу категоріям осіб, що вчинили домашнє насильство.	
3. Очікувані результати навчання	
За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:	
знання	<ul style="list-style-type: none"> • основних напрямів роботи, зокрема, корекційної роботи з особами, що вчинили домашнє насильство; • нормативно-правових засад реалізації корекційних програм для кривдників; • алгоритмів роботи з особою у межах реалізації корекційних програм для кривдників; • складових корекційних програм для кривдників на основі Типової програми; • технологій, методів, технік, необхідних для реалізації корекційних програм для осіб, з метою зміни їх поведінки; • соціально-психологічних засад надання професійної допомоги особистості у частині зміни її поведінки.
уміння	<ul style="list-style-type: none"> • організувати та проводити індивідуальну психодіагностику особистості, яка направлена на проходження (або такої, що добровільно бажає пройти) корекційну програму для кривдника; • здійснювати мотиваційне консультування, мотиваційне інтерв'ювання, застосовувати групові форми надання соціально-психологічної допомоги; • на основі Типової програми укладати корекційну програму для кривдника за результатами оцінки ризиків; • документувати результати упровадження корекційних програм для кривдників; • фіксувати ефективність реалізації корекційної програми для кривдників.

<p>навички</p>	<ul style="list-style-type: none"> • дотримуватись етики з надання соціально-психологічної допомоги особам різних категорій, у тому числі, що перебувають у складній ситуації; • надавати соціально-психологічну допомогу особам на засадах когнітивної психології; • дотримуватись професійної позиції надавача соціально-психологічних послуг; • вчасної ідентифікації потреби вносити зміни до корекційної програми для кривдника; • надання соціально-психологічної допомоги кривдникам, що перебувають у ситуації невизначеності.
<p>Ставлення, готовності</p>	<ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати власну готовність взаємодіяти на партнерських засадах під час здійснення корекційної роботи з кривдниками; • рефлексувати власну професійну діяльність; • усвідомлювати власні можливості змінити поведінку іншої людини; • формувати запит на психологічну допомогу з метою профілактики психологічного вигорання; • до особистісного прийняття різності людей, у межах соціальних, гуманістичних, загальнолюдських цінностей та норм.
<p>4. Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)</p>	
<p>лекція з використанням інтерактивних презентацій, мозковий штурм, рольова гра, психодіагностика, фокус-група, психологічні вправи, мотиваційне інтерв'ювання, вхідний / вихідний тестовий контроль, написання есе.</p>	
<p>5. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю</p>	
<p>Критерії оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)</p>	<p>відвідування занять (дистанційна форма) – 50 %; поточний контроль (кількість) – 10 %; підсумкове діагностування – 20 %; есе – 20 %.</p> <p>Документ про успішне завершення навчання та здобуті компетентності видається за умови набрання учасником проходження програми не менше ніж 75 %, обрахованих із урахуванням питомої ваги кожного із критеріїв оцінювання.</p>
<p>Форма підсумкового контролю</p>	<p>Вихідний тестовий контроль (Google форма), есе.</p>

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Назва теми	Кількість годин		
	Загальна кількість годин/кредитів ЄКТС	у тому числі:	
		дистанційна	самостійна робота слухачів
Тема 1. Вхідний / вихідний тестовий контроль, есе.	3	2	1
Тема 2. Нові напрями роботи в Україні з кривдниками, які вчинили домашнє насильство. Типова корекційна програма для кривдників: нормативно-правові засади упровадження, сутність та зміст.	4	2	2
Тема 3. Соціальні та психологічні чинники феномену насильства.	3	2	1
Тема 4. Зміст і методи діагностики (психодіагностики) осіб, які вчинили насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.	4	2	2
Тема 5. Мотиваційна бесіда, мотиваційне інтерв'ювання як методичний інструментарій корекційної програми для кривдників.	2	2	
Тема 6. Зміст індивідуальної корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.	2	2	
Тема 7. Когнітивно-поведінкова терапія як основа Типової програми для кривдників.	2	2	
Тема 8. Зміст групової корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.	2	2	
РАЗОМ: академічні години / кредити ЄКТС	22	16	6
	22 / 0,7		

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Вхідний / вихідний тестовий контроль, есе.

Вхідний / вихідний тестовий контроль, спрямований на оцінювання ефективності навчальної програми (здобутих учасниками компетентностей за результатами навчання). Тестовий контроль проводиться за допомогою 12 питань, які розглядаються у рамках навчальної програми (Google форма). Також для підтвердження здобутих компетентностей, необхідних для розроблення та запровадження корекційних програм для кривдників, учасникам пропонується написати есе «Соціально-психологічні умови ефективного запровадження корекційних програм для кривдників» (самостійна робота). Питома вага вихідного тестового контролю та есе при обґрунтуванні отримання документу за результатами навчання, оцінюється у 40 %.

Вихідний тестовий контроль проводиться у формі самостійної роботи не пізніше доби після завершення навчання (1 год., Google форма).

Тема 2. Нові напрями роботи в Україні з кривдниками, які вчинили домашнє насильство. Типова програма для кривдників: нормативно-правові засади упровадження, сутність та зміст.

Основні поняття згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», наказами Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку оцінки ризиків вчинення домашнього насильства»; Міністерства соціальної політики України 01.10.2018 № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників»: «оцінка ризиків вчинення домашнього насильства», «терміновий заборонний та обмежувальний припис», «типова програма для кривдників». Види психологічної допомоги, що передбачають зміну поведінки особи. Сутність та зміст, структура Типової корекційної програми для кривдників. Система направлення особи на проходження корекційної програми для кривдників. Ведення документації щодо реалізації програми для кривдників. Вимоги до впроваджувачів таких програм. Соціально-психологічні умови ефективності реалізації корекційної програми для кривдників.

Викладачами для самостійного опрацювання надаються електронні покликання на нормативно-правові документи щодо теми лекції (2 год.).

Тема 3. Соціальні та психологічні чинники насильства.

Диференціація та ідентифікація понять, психологічна, соціальна природа «конфлікту», «агресії», «насильства», «булінгу (цькування)». Модель конфлікту як актуалізованих у свідомості та взаємодії осіб протиріч, що змінюють систему ставлень і не дозволяють останнім співіснувати

у незмінному вигляді, спонукають до трансформації суперечливих позицій, цілей, інтересів, настановлень тощо. Соціально-психологічні умови трансформації конфлікту у насильство. Потенціал психологічної науки (психологічних шкіл) щодо зміни поведінки особи. Вимоги до особи (спеціаліста) з надання соціальної, психологічної допомоги, що працює з людьми, які потрапили у складні життєві обставини, зокрема, домашнього насильства. Проблеми щодо психологічного забезпечення подолання наслідків домашнього насильства.

Викладачами для самостійного опрацювання надаються покликання на наукові, інші публікації з теми лекції (1 год.).

Тема 4. Зміст і методи діагностики (психодіагностики) осіб, які вчинили насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Теоретичний блок: Діагностичне обстеження як напрямок з упровадження корекційних програм для кривдників. Етичні засади проведення психодіагностики. Конституційне право на конфіденційність інформації про особу. Предмет, об'єкт психодіагностики у рамках надання психологічної, соціальної допомоги особі, що вчинила домашнє насильство. Використання результатів психодіагностики. Особливості психічних процесів, станів, властивостей осіб, що вчинили насильство. Ризики професійного проведення психодіагностики.

Самостійна робота (2 год.) – самодіагностика з використанням психологічних методик власних психічних процесів, станів, властивостей, які можуть актуалізувати насильницьку поведінку. Оформлення висновків та їх обговорення.

Тема 5. Мотиваційна бесіда, мотиваційне інтерв'ювання як методичний інструментарій програми для кривдників.

Мотиваційна бесіда та мотиваційне інтерв'ювання: сутність методик та мета їх використання. Етапи та цілі на кожному етапі проведення мотиваційної бесіди. Орієнтовні зразки (протоколи) мотиваційної бесіди та використання результатів у процесі розроблення корекційної програми для кривдника.

Мотиваційне інтерв'ювання як допоміжний метод спеціаліста, що реалізує корекційну програму для кривдника. Умови використання мотиваційного інтерв'ювання. Процес зміни поведінки, особливості перебігу стадій. Завдання консультування, направлено на зміну поведінки. Можливі ризики встановлення контакту клієнта та надавача соціальної / психологічної допомоги. Категорії осіб із низьким рівнем ефективності проходження Типової корекційної програми для кривдників.

Рольова гра: Проведення мотиваційного інтерв'ювання з кривдником, який не мотивований до зміни поведінки.

Тема 6. Зміст індивідуальної корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Корекція як вид психологічної допомоги. Ідентифікація, диференціація понять «корекція», «розвиток», «консультування», «психотерапія». Вимоги до спеціаліста, що проводить психологічну корекцію поведінки особи. Індивідуальна корекційна робота з особою, що вчинила домашнє насильство або належить до групи ризику його вчинення – як модуль Типової корекційної програми для кривдників. Вплив попереднього психотравмуючого досвіду на поведінку в ситуаціях домашнього насильства та у ситуації направлення на проходження програми для кривдника. Особливості роботи з проявами агресивності та розвиток особистої відповідальності кривдника (психологічний інструментарій). Стрес як ресурс та стрес як чинник насильства. Емоційна рівновага, керування гнівом, самоконтроль та саморегуляція: методики самопомоги. Усвідомлення власних психологічних кордонів при взаємодії з іншими. Шляхи розв'язання конфліктів конструктивно: усвідомлення та задоволення потреб і бажань.

Фокус-група «Тематика сесій для індивідуальної корекційної роботи за результатами оцінки ризиків та психодіагностики».

Тема 7. Когнітивно-поведінкова терапія як основа Типової програми для кривдників.

Можливості когнітивно-поведінкової терапії щодо зміни поведінки людини. Методологічні засади конструювання когнітивно орієнтованої програми для кривдників. Технологічні аспекти розроблення програми для кривдників на основі знань когнітивної психології. Завдання спеціаліста, який розробляє та впроваджує корекційні програми для кривдників на засадах когнітивної психології. Психологічні ефекти, принципові мікронавички клієнтів за результатами надання допомоги у рамках когнітивної психології.

Вправа «Алгоритм формування навичок самоконтролю та саморегуляції за системою когнітивно-поведінкової психотерапії».

Тема 8. Зміст групової корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Вимоги до формування груп для проведення модуля «Зміст групової корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення». Групова динаміка, групові процеси. Вплив групових процесів на корекцію поведінки особи. Якими процесами керує спеціаліст, що проводить психологічну корекцію поведінки особи у групі (ролі ведучого групи). Завдання, які можуть розв'язуватися у ході групової корекційної роботи.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Підсумковий контроль здійснюється у формі вихідного тестового контролю (результат зараховується за умови 60% правильних відповідей), оцінювання есе, безпосередньої участі у дистанційному навчанні (у тому числі виконання самостійних завдань), рефлексія у процесі проведення занять (поточний контроль). Документ про успішне проходження навчання та сформованість компетентностей видається за умови набрання учасником професійного навчання не менше ніж 75 %, обрахованих із урахуванням питомої ваги кожного із критеріїв оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ОБОВ'ЯЗКОВІ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ

5. Бондаровська, В. (Ред), Бордіян, Я., Булах Л., Журавель Т. (2014). Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». 282 с.
6. Ботнарченко, І. (2016). Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Том 2. № 74. URL: <https://cutt.ly/RT2yg9i> (дата звернення 29.11.2021).
7. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145. URL: <https://cutt.ly/AT2ycYM> (дата звернення 29.11.2021).
8. Духневич, В. (2014). Прикладні питання технологій підготовки та проведення когнітивно орієнтованих тренінгів спілкування : методичні рекомендації. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ: Міленіум. 84 с. URL: <https://cutt.ly/bT2uKNf> (дата звернення 29.11.2021).
9. Ениколопов, С. (2021). Понятие агрессии в современной психологии. Прикладная психология. №1. С. 60-72. URL: <https://cutt.ly/VT2a0Y9> (дата звернення 29.11.2021).
10. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: <https://cutt.ly/HT2ymG4> (дата звернення 29.11.2021).
11. Кочемировська, О. (Ред.), Журавель Т. & Пуха К. & Янковець В. (2020). Протидія домашньому та ґендерно зумовленому насильству й добробут громад: методичний посібник. Київ: ФОП Клименко. 64 с. URL: <https://cutt.ly/kT2pOсс> (дата звернення 29.11.2021).
12. Муліка К. (2021). Конфлікти у новій українській школі: від боротьби з булінгом до розв'язання протиріч розвитку. Психологія і особистість. Вип. 22 (20). С. 181–199.
13. Муліка, К. (2021). Конфліктологічна компетентність вчителя як умова ефективної профілактики та вирішення ситуацій булінгу. Габітус. Вип. 22. С. 139-147.
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України 07.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 29.11.2021).
15. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї: наказ Міністерства соціальної політики України 08.05.2021 № 281. URL: <https://cutt.ly/QT2s01i> (дата звернення 29.11.2021).
16. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://cutt.ly/PT2uEAG> (дата звернення 29.11.2021).
17. Про затвердження Порядку оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України 13.03.2019 № 369/180. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.04.2019 № № 333/33304. URL: <https://cutt.ly/rT2gf8T> (дата звернення 29.11.2021).

18. Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 № 2425-20. URL: <https://cutt.ly/gkjpM3o> (дата звернення: 04.02.2021).

19. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний працівник (допоміжний персонал)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 18.06.2020 № 1149. URL: <https://cutt.ly/bT2d29x> (дата звернення 29.11.2021).

20. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України 24.04.2019 № 556. URL: <https://cutt.ly/mT2dzUj> (дата звернення 29.11.2021).

21. Про затвердження Типової програми для кривдників: наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434, зареєстровано в Міністерстві юстиції № 1222/32674. URL: <https://cutt.ly/jT2thcZ> (дата звернення 29.11.2021).

22. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728. URL: <https://cutt.ly/LT2oSY9> (дата звернення 29.11.2021).

23. Седих, К. (2013). Психологія сім'ї: навчальний посібник. Полтава: видавець Шевченко Р. В. 228 с.

24. Седих, К. (2021). Синергетичний ефект психолого-педагогічної взаємодії систем «сім'я» і «школа». Психологія і особистість. № 1 (19). С. 32–43.

25. Степанюк, О. & Мельниченко, О. (2020). Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: теоретична частина. Київ. 180. URL: <https://cutt.ly/xT2uoCk> (дата звернення 29.11.2021).

26. Храпаль, А. (2004). Мотивационное интервьюирование лиц, употребляющих инъекционные наркотики (пособие для социальных работников программы ВИЧ/СПИД). Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине. URL: <https://cutt.ly/uT2kHFm> (дата звернення 29.11.2021).

27. Шакур, Н. (2017). Насильство як соціальний феномен: соціально-психологічні причини та етико-моральні засади протидії. Проблеми політичної психології. Вип. 6 (20). 19-32. URL: <https://cutt.ly/nT2eDbf> (дата звернення 29.11.2021).

28. Юрків, Я. (2013). Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. Випуск 27. URL: <https://cutt.ly/pT2exm> (дата звернення 29.11.2021).

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018) визначив кардинально нові підходи до розв'язання проблеми домашнього насильства, які полягають у визнанні природи людини, її цінності, розумінні глибинних причин вчинення насильства людиною над людиною та наданні професійної психологічної допомоги як кривдникам так і постраждалим. Для радянських підходів до цієї проблеми було характерним, перш за все, невизнання насильства в сім'ї як суспільної загрози, а у разі неможливості приховати такий соціально-психологічний інцидент, використовувалось легітимне та незаконне покарання (із застосуванням влади та сили) того, кого було визнано кривдником. Такі дії, коли до кола насильства долучалися соціальні інституції (правоохоронні органи), насправді, не розв'язували проблеми насильства, а лише продовжували їх у часі.

Які б найкращі позиції щодо безпеки людини та проживання людей у громадах не передбачав Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), на шляху його реалізації стоять схильності людей (як спеціалістів, так і пересічних громадян) до певного сприймання соціальних ситуацій, їх оцінювання і відповідних дій. За результатами участі у проєкті «Громада без насильства» можна зробити кілька висновків:

- Представники поліції здебільшого не готові у повній мірі реалізувати новації Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018). Зокрема, багато дискусій викликають поліцейські заходи примусу щодо виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити. Це пов'язано із невідповідностями у нормативно-правових актах України та страхами поліцейських бути покараними за нововведення відповідно до чинного законодавства. Страхі підкріплюються соціальними настановами «чужа сім'я – темний ліс», «небита жінка що коса неклепана», «б'є значить любить», які виводять спеціалістів із професійної зони у побутову, непрофесійну. Водночас, застосування поліцейськими заходів примусу щодо виселення з житлового приміщення кривдника, у великій мірі передбачає активізацію когнітивних процесів, рефлексії людини-кривдника щодо того, що відбувається, переосмислення власних дій (через злість, незадоволеність, позбавлення зони комфорту кривдника), а не укріплення насильства, ухилившись, проживши конкретну неприємну ситуацію.

- Професійна сфера поліцейських, на жаль, не позбулася у повній мірі оцінки якості роботи спеціалістів за допомогою «показників» (мала кількість ситуацій, їх неповторюваність). Це призводить до того, що поліцейські налаштовані на кардинальне розв'язання ситуації тут і тепер, упевненості, що робота зроблена якісно, якщо ситуація не повторюється. Такі акценти не відповідають природі людини, її спонтанності, причини насильства мають глибоке соціально-психологічне коріння, а ролі кривдник – постраждалий – спостерігач постійно змінюються. Важливим наразі для поліцейських є здатність працювати з живою спонтанною ситуацією, забезпечувати захист людини у конкретній ситуації за допомогою визначених протоколами заходів. Подальші події є вибором самих людей, на які поліцейські невтомно мають так само професійно реагувати. На часі проведення низки заходів щодо зміни соціальних настановлень поліцейських про якість їх професійної діяльності, усвідомлення зон професійної відповідальності, рефлексії професійних цінностей.

- У сфері правоохоронних органів, які і інших сферах на пострадянській території, не у повній мірі сформоване розуміння психологічної допомоги та її використання. Реалізація таких новацій нового законодавства, як направлення кривдника на проходження Типової програми, яку реалізують психологи, психіатри та психотерапевти, на жаль, у кращому випадку, викликають засміювання, у гіршому – обґрунтоване обезцінювання.

У рамках проєкту, на вирішення таких та інших завдань, нами розроблено спеціальну короткострокову програму навчання суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству «Розроблення та організація проведення програм для кривдників, які вчинили домашнє насильство». Така програма навчання схвалена до запровадження науково-методичною радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (протокол № 5 від 02.12.2021). Навчання за програмою було реалізоване з 02 по 07 грудня 2021 року для 31 спеціаліста Полтавської області, які у громадах реалізують напрямок протидії та профілактики домашнього насильства. За результатами навчання спеціалісти галузі соціальної роботи підготували есе «Особливості запровадження Типових програм для кривдників».

IV. РЕФЛЕКСІЯ ПРОЄКТУ

Домашнє насильство - це сміття, яке треба виносити з дому!

Зазвичай люди, які зазнають домашнього насильства, не розуміють, що зіткнулись із ним. Адже у суспільстві існує думка, що насильством слід вважати лише фізичні вияви агресії. Насправді ж домашнє насильство – це протиправні дія або бездіяльність (а також погрози їх вчинення) у формі фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що вчиняються у визначеному колі осіб, незалежно від місця їх проживання.

Організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цей Закон також визначає основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів постраждалих осіб.

Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

Основними напрямками реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є: запобігання домашньому насильству; ефективне реагування на його факти шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у цій сфері; надання допомоги та захисту постраждалим особам; належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Надзвичайно важливою сьогодні є ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, представниками засобів масової інформації та іншими зацікавленими особами.

Діяльність усіх суб'єктів повинна ґрунтуватися на таких засадах:

1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства;

5) повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

6) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства;

7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб;

8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;

9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами.

Наш досвід, участь у заходах для поліцейських, де спеціалісти висловлювали власні думки, настановлення, дозволяє зробити наступні висновки: запровадженню в Україні нових, гуманістичних підходів до розв'язання проблеми насильства перешкоджають закріплені попередньою політичною системою соціальні настановлення щодо цінності насильства, як швидкого та «ефективного» засобу управління людьми. Такі проблеми, як:

- страх запроваджувати новації (вийти за межі дозволеного; покинути зону комфорту, визначеності; небажання діяти по ситуації, спонтанно, брати відповідальність);
- бажання розв'язувати проблеми насильства насильницьким шляхом («кардинально», «безповоротно», «раз і назавжди») та визнання такого підходу, як найкращого та ефективного;
- неналежне розуміння природи людини, сутності психологічної допомоги. Як наслідок, не у повній мірі використання потенціалу практичної психології у суспільстві;
- нерозвинута здатність до рефлексії; до надання допомоги людині (у тому числі кривднику, на відміну від однозначного та єдино ефективного – покарання) притаманні як поліцейським, так і представникам служб у справах дітей, соціальних служб, освіти.

Розв'язання цих та інших проблем пов'язується із повноцінною реалізацією нового для України законодавства щодо протидії та профілактики насильства, у тому числі гендерного, розбудовою безпечних громад.

V. Події та промоакції проєкту

Засідання Робочої групи з реалізації проєкту "Громада без насильства"

Презентуємо Проєкт на Телеканал "Центральний"

Телеканал "Центральний"

4 березня 2021 р. · 🌐

Гості нашої студії - Марина Зінюха, начальник відділу зв'язків з громадськістю УПП в Полтавській області та Тетяна Устименко, керівник проєктів ГО "Полтавська а... Показати більше...

Відбулося розширене засідання громадсько-консультативної групи (ГКГ) за участю керівниці напряду взаємодії поліції та громади СUPDP Катерини Каймашнікової, радника з питань поліцейської діяльності та навчання СUPDP Олексія Зіборова та представників Канадської поліцейської місії в Україні

Підписання Меморандуму про співпрацю між ГО "Агентство розвитку території" та Управлінням патрульної поліції в Полтавській області"

Передача технічного забезпечення для роботи патрульної поліції

Заняття з самооборони "Я не боюсь"

Сертифікат учасника курсу з самооборони
"Я не боюсь"

Борд соціальної реклами проєкту

МИ НЕ ТОЛЕРУЄМО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО!

Марина Єщенко
голова ГО «Полтавське
агентство розвитку територій»

Марина Зінуха
начальник відділу зв'язків з громадськістю
УПП в Полтавській області

Канадсько-український
проєкт розвитку поліції
CUPDP

alineia

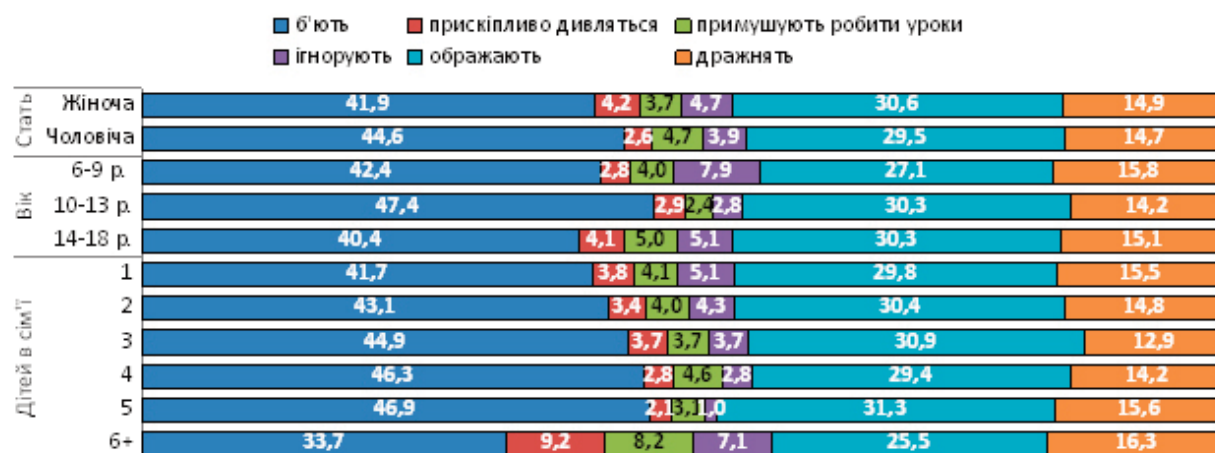
in partnership with
Canada

ПАТРУЛЬНА
ПОЛІЦІЯ

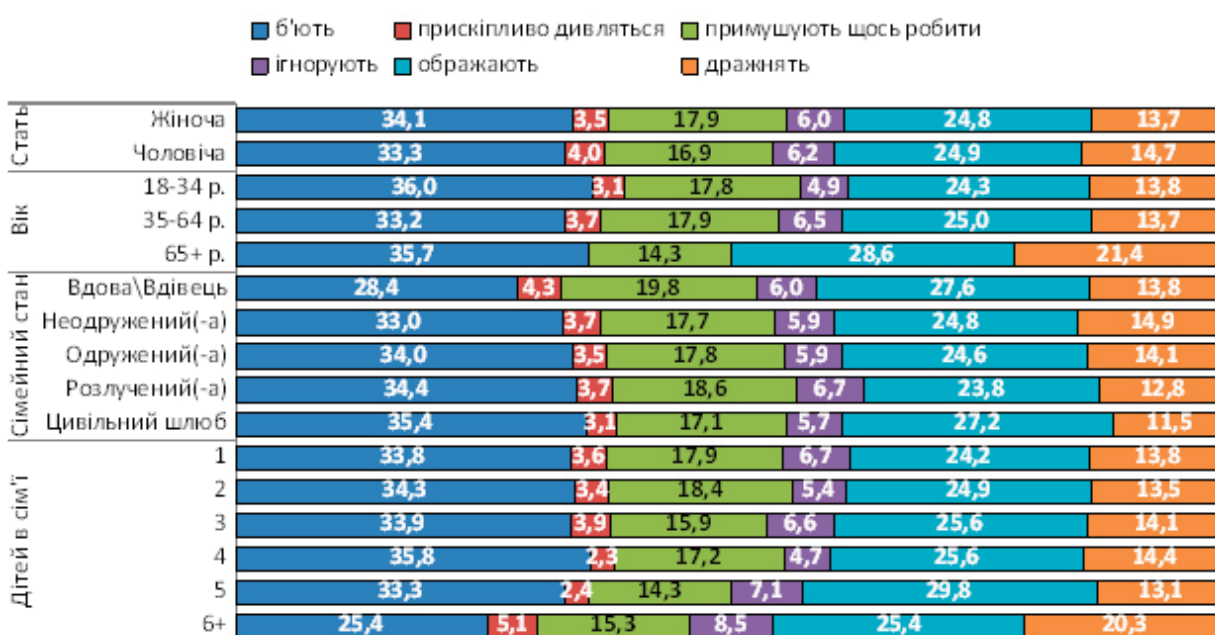

ДОДАТКИ

Діаграма 1. На твою думку, насильство - це, коли (учні, у %):

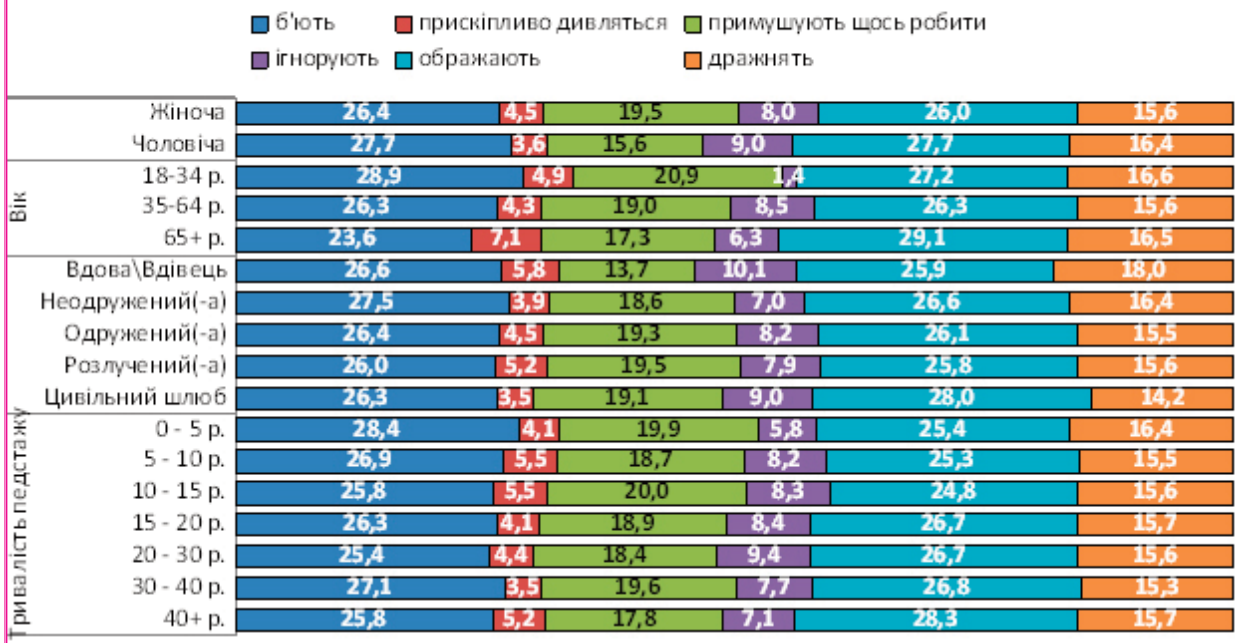

Діаграма 2. На Вашу думку, насильство - це, коли (батьки, у %):

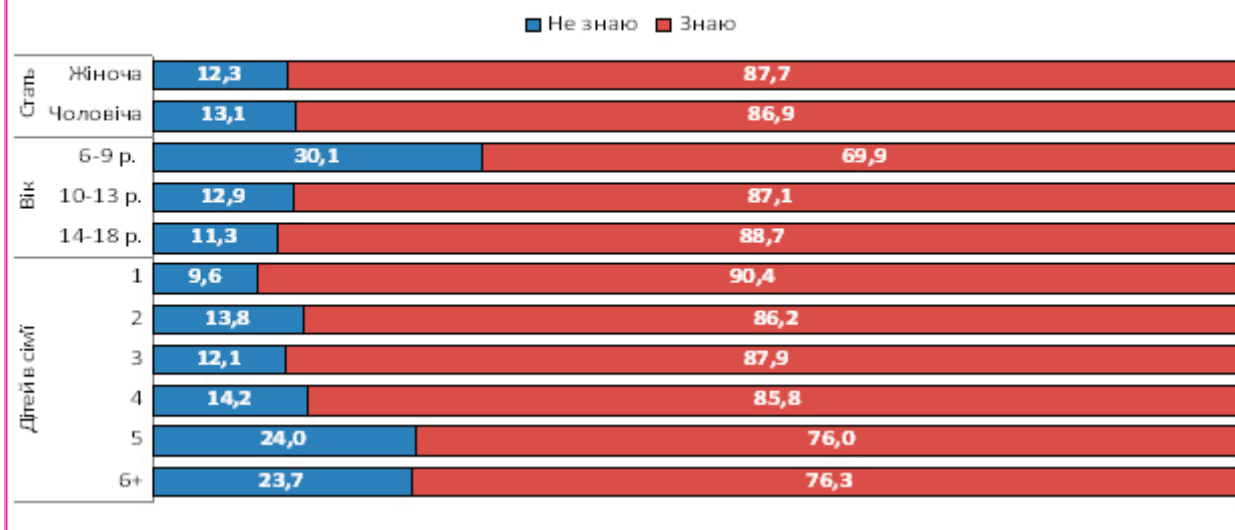

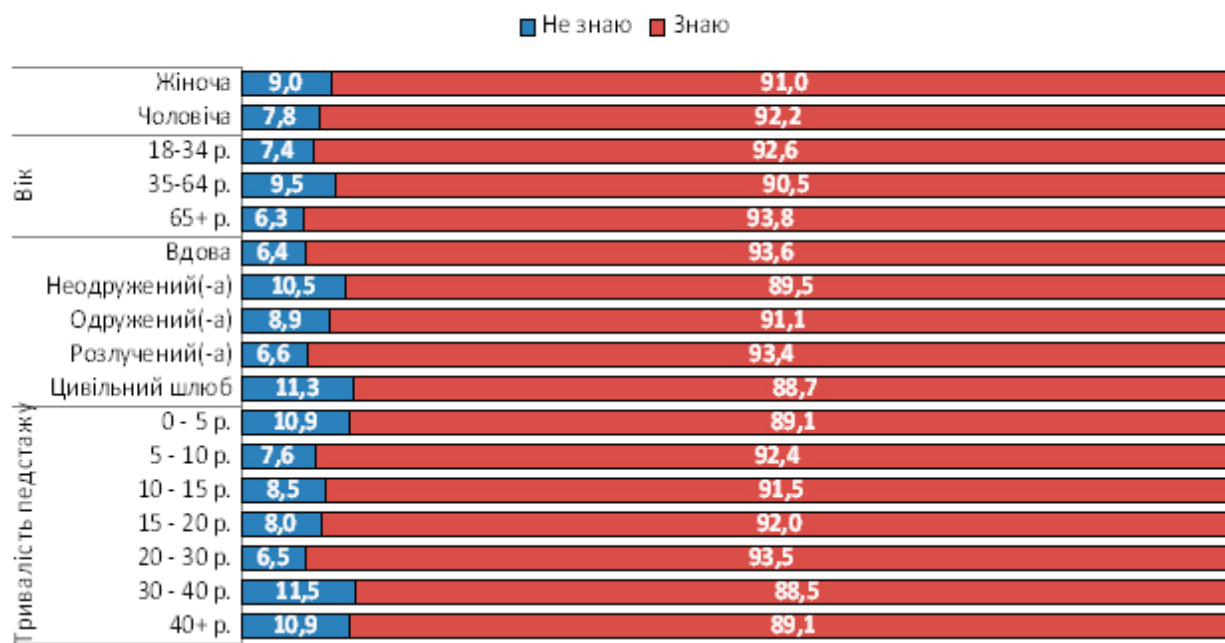
Діаграма 3. На Вашу думку, насильство - це, коли (педагоги, у %):

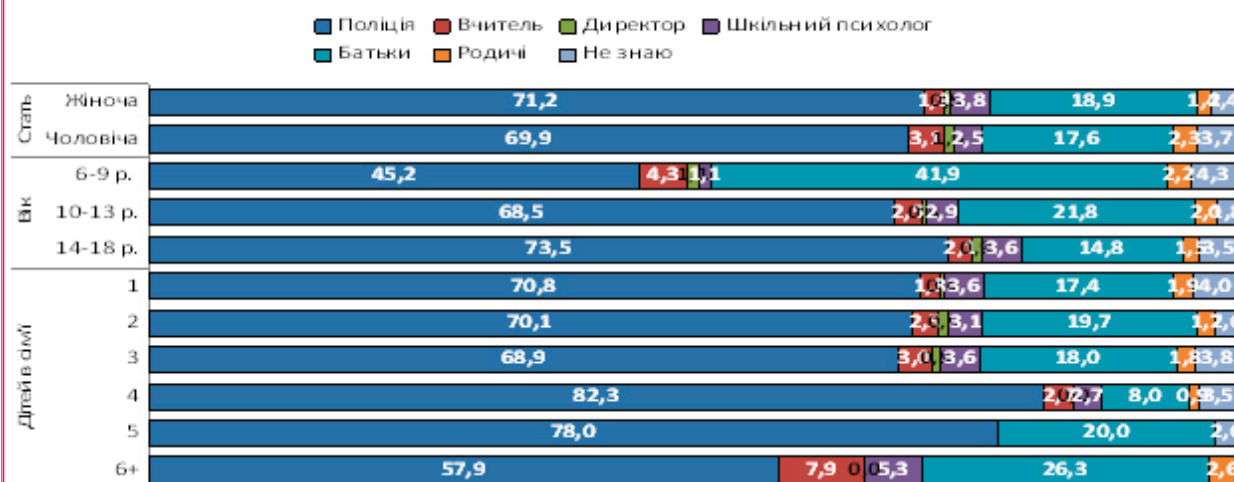
Діаграма 4. Чи знаєш ти, що і яким чином робити у випадку насильства щодо тебе, твоїх близьких або інших людей (учні, у %)?

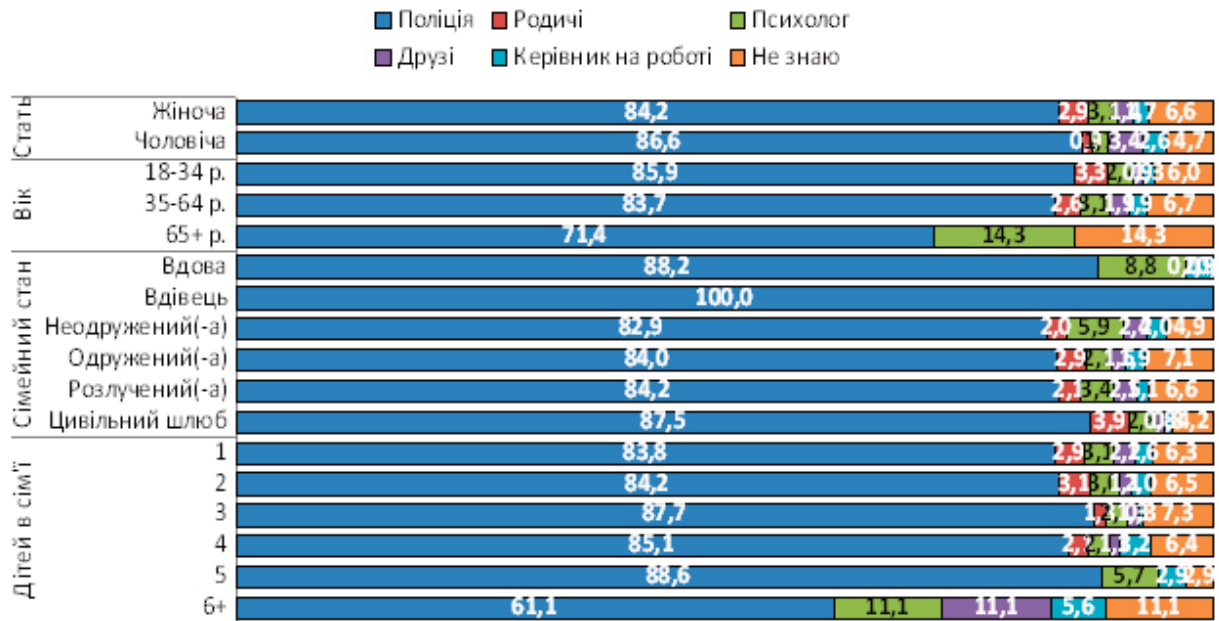
Діаграма 6. Чи знаєте Ви, що і яким чином робити у випадку насильства щодо Вас, Ваших близьких або інших людей (педагоги, у %)?

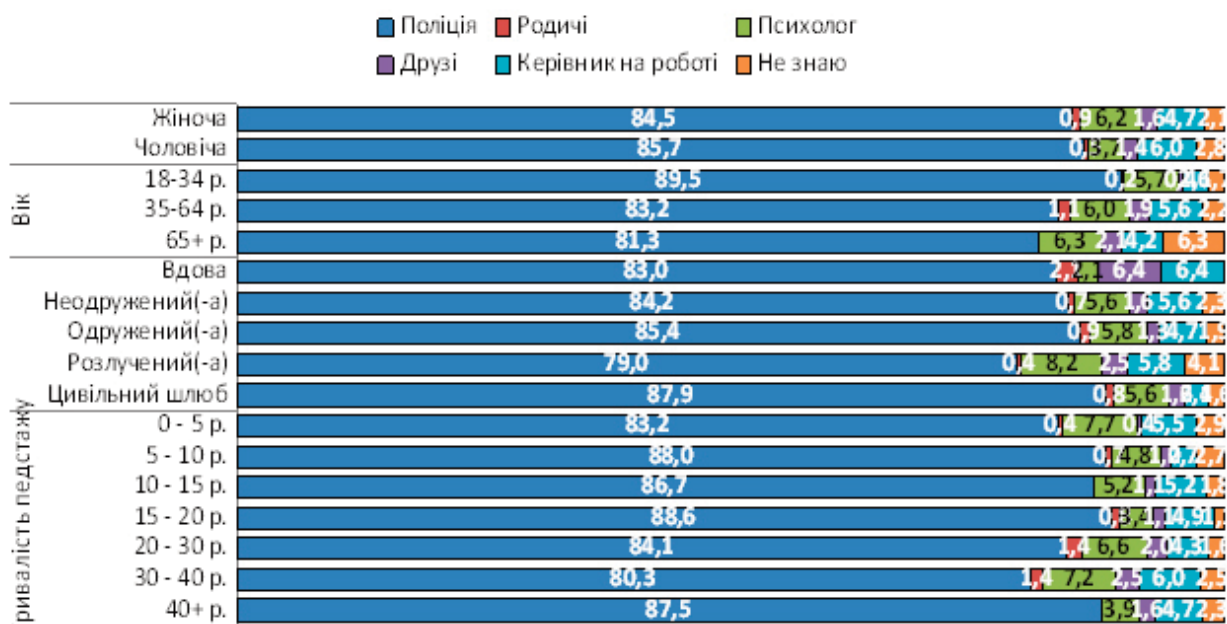
Діаграма 7. Чи відомо тобі, куди звертатися у випадку насильства щодо тебе, твоїх близьких або інших людей (учні, у %)?

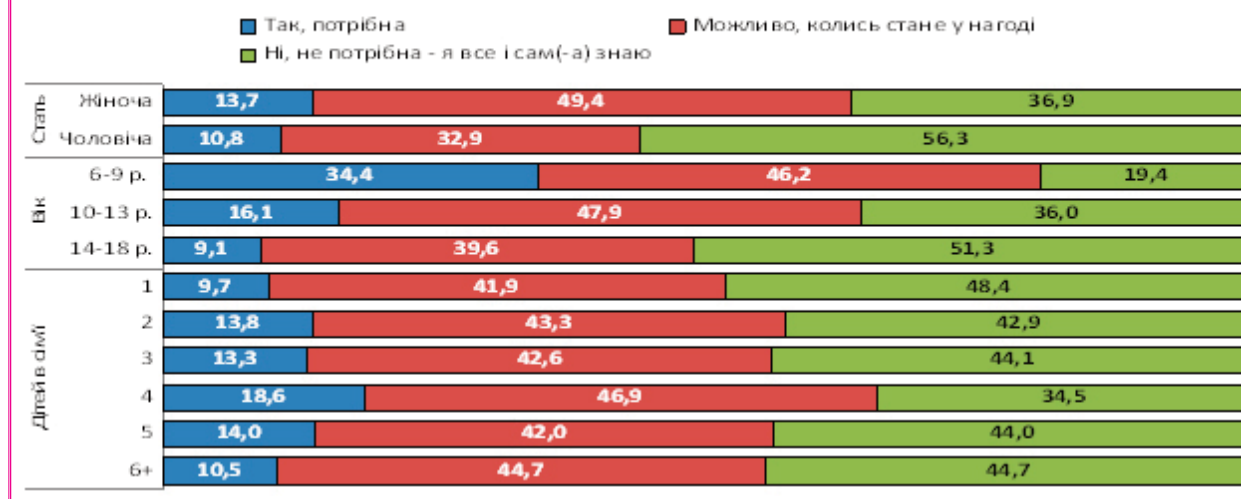
Діаграма 8. Чи відомо Вам, куди звертатися у випадку насильства щодо Вас, Ваших близьких або інших людей (батьки, у %)?

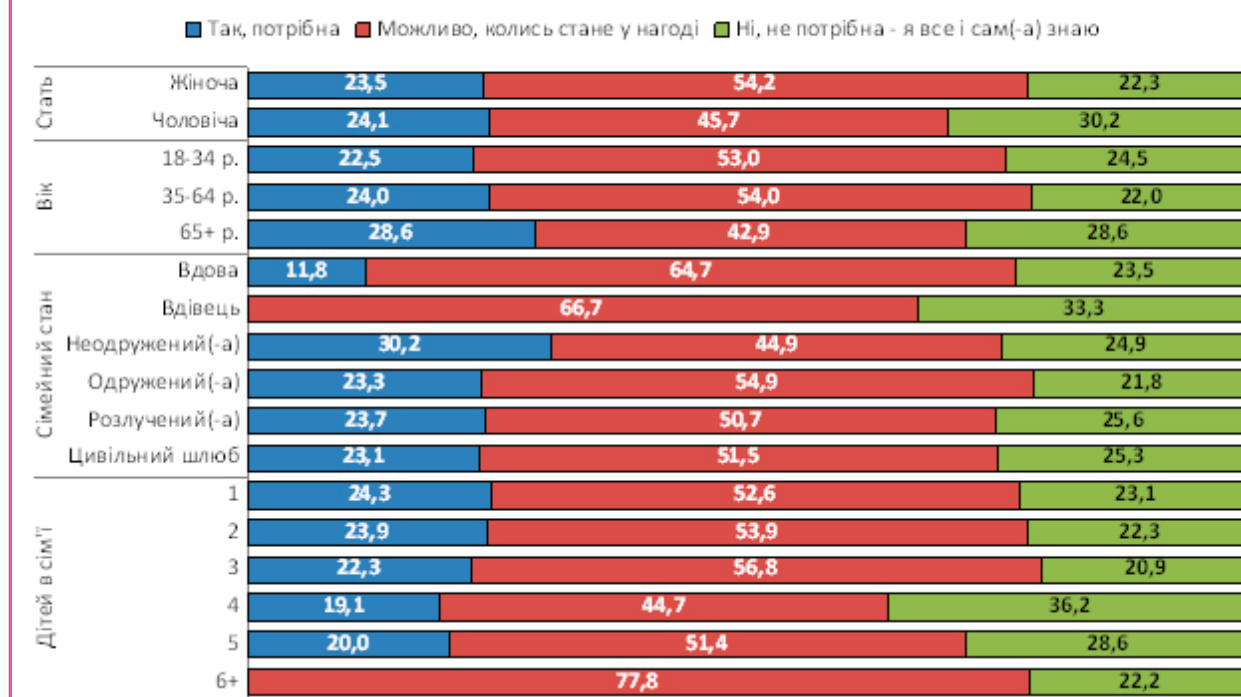
Діаграма 9. Чи відомо Вам, куди звертатися у випадку насильства щодо Вас, Ваших близьких або інших людей (педагоги, у %)?

Діаграма 10. Чи потрібна тобі пам'ятка з порадами, як діяти у ситуації булінгу/насильства (учні, у %)?

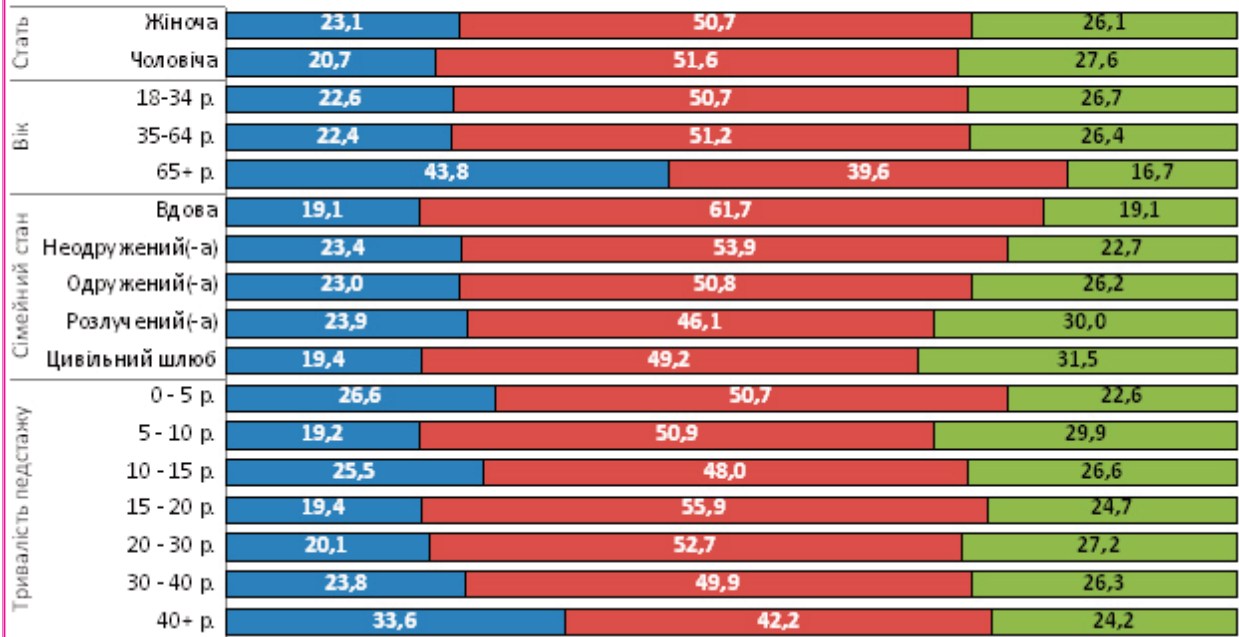

Діаграма 11. Чи потрібна Вам або Вашій дитині пам'ятка з порадами, як діяти у ситуації булінгу/насильства (батьки, у %)?

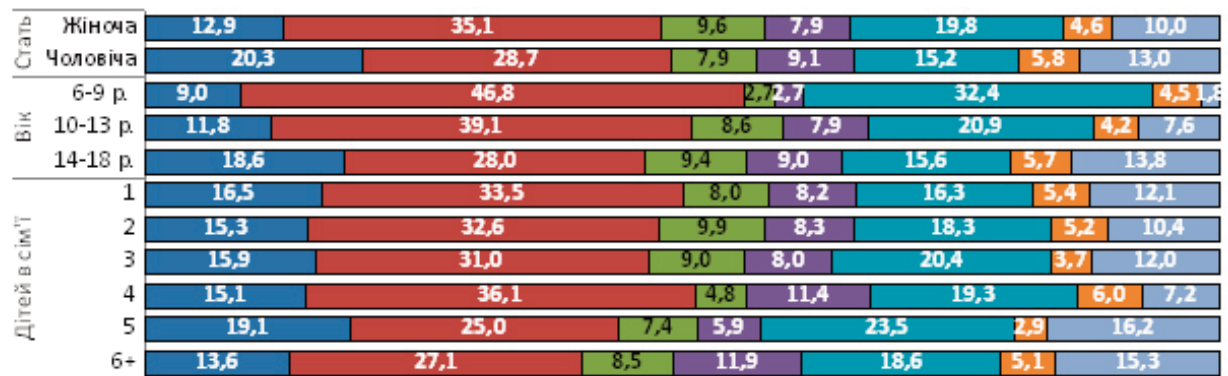
Діаграма 12. Чи потрібна Вам або Вашим учням пам'ятка з порадами, як діяти у ситуації булінгу/насильства (педагоги, у %)?

■ Так, потрібна ■ Можливо, колись стане у нагоді ■ Ні, не потрібна - я все і сам(-а) знаю

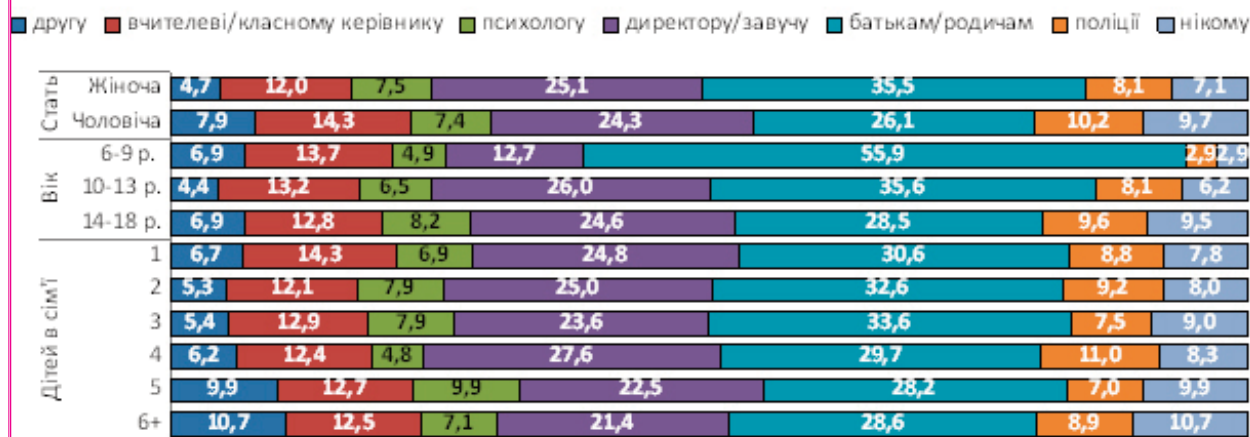

Діаграма 13. Кому ти довіриш розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з однокласником/іншим учнем (учні, у %)?

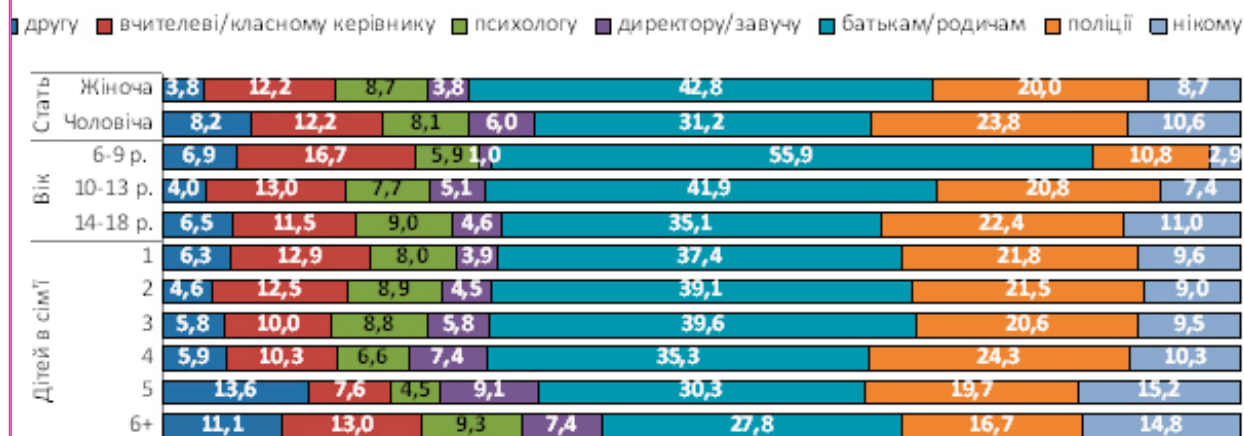
■ другу ■ вчителів/класному керівнику ■ психологу ■ директору/з авучу ■ батькам/родичам ■ поліції ■ нікому

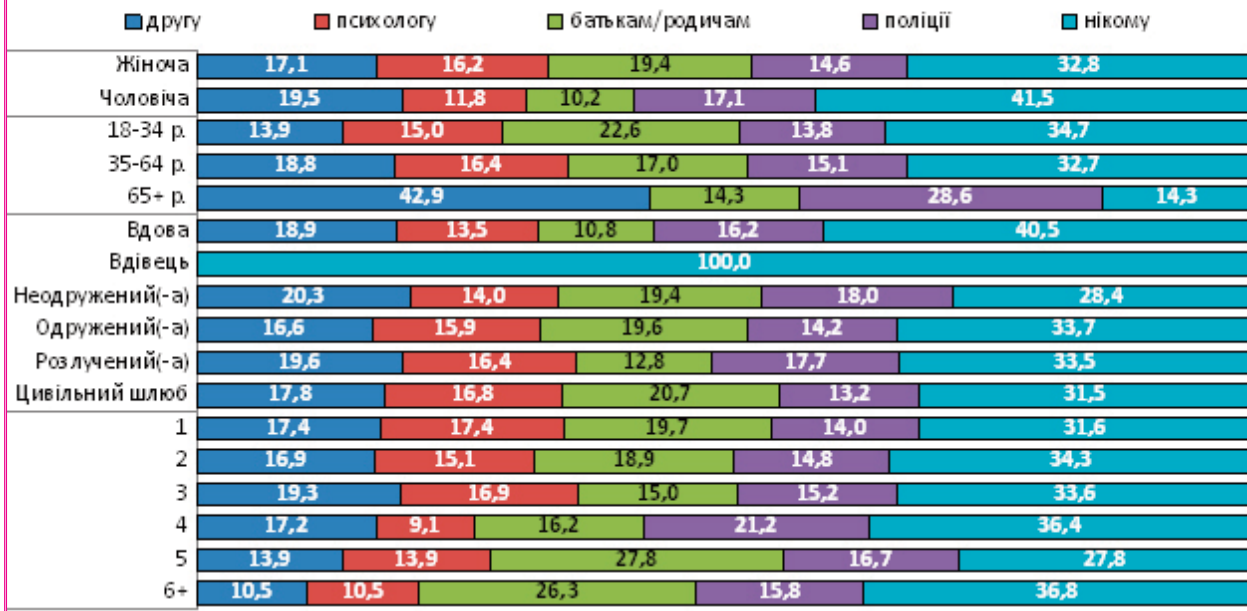
Діаграма 14. Кому ти довіриш розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з вчителем (учні, у %)?

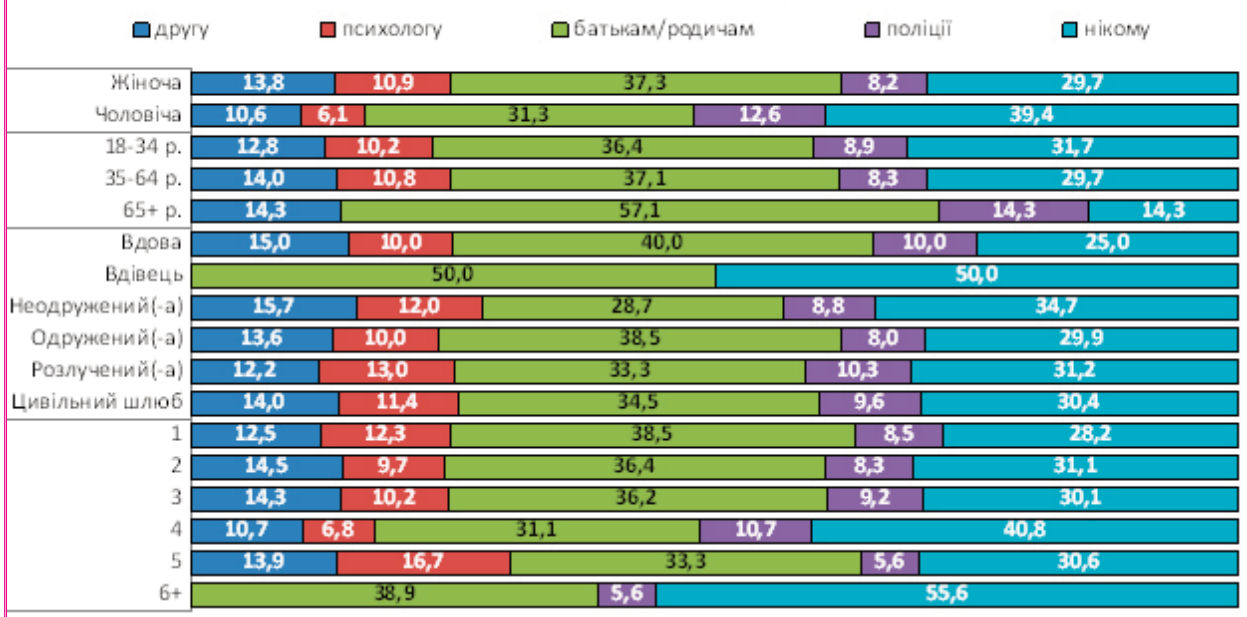
Діаграма 15. Кому ти довіриш розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з завучем/директором (учні, у %)?

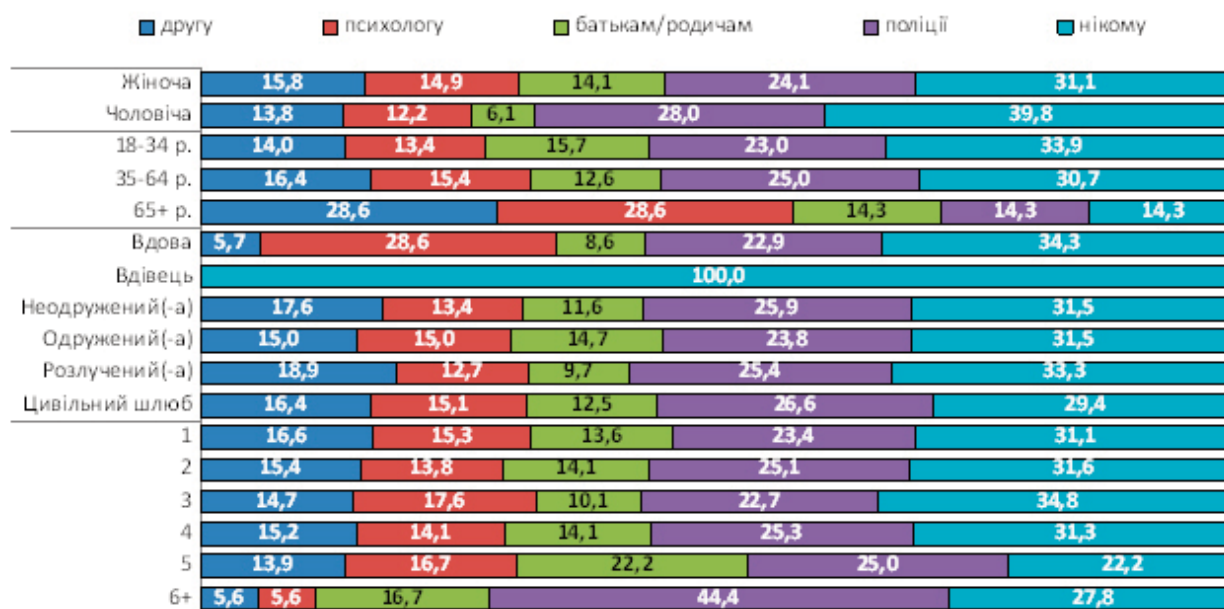
Діаграма 16. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з партнером (батьки, у %)?

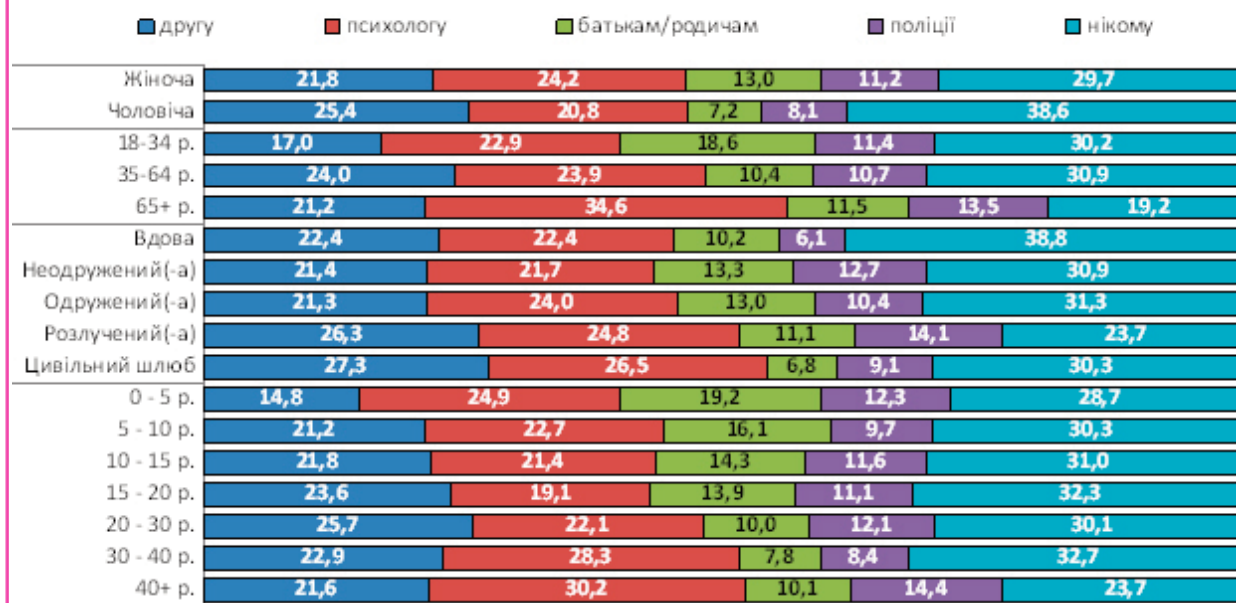
Діаграма 17. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з родичем (батьки, у %)?

Діаграма 18. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з керівником (батьки, у %)?

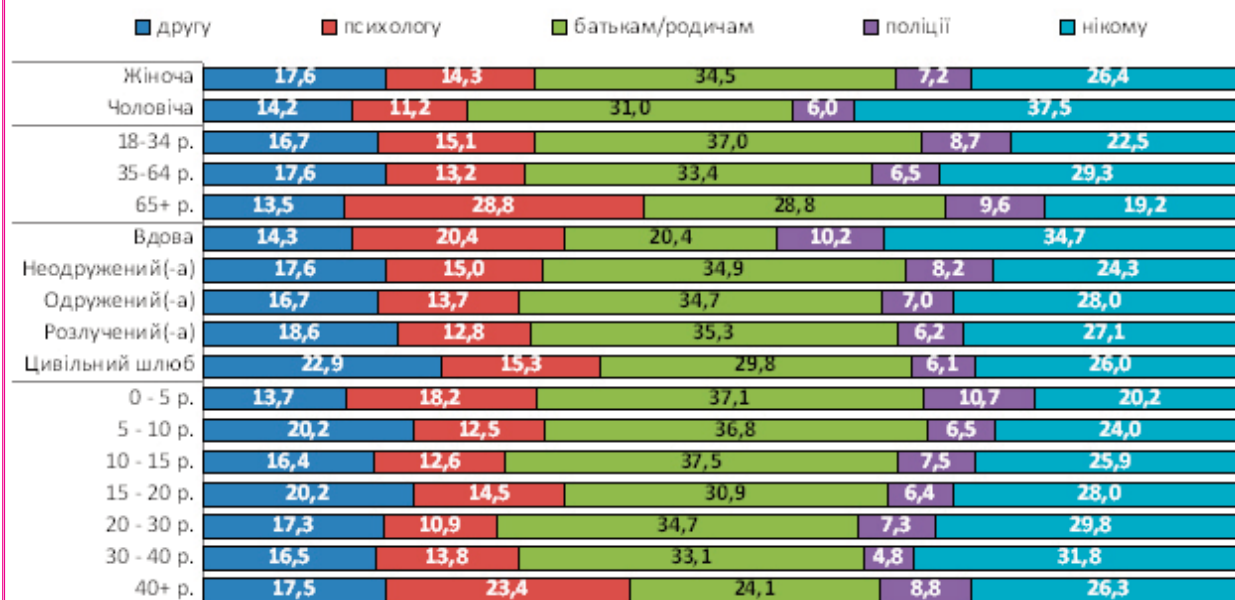

Діаграма 19. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з партнером (педагоги, у %)?

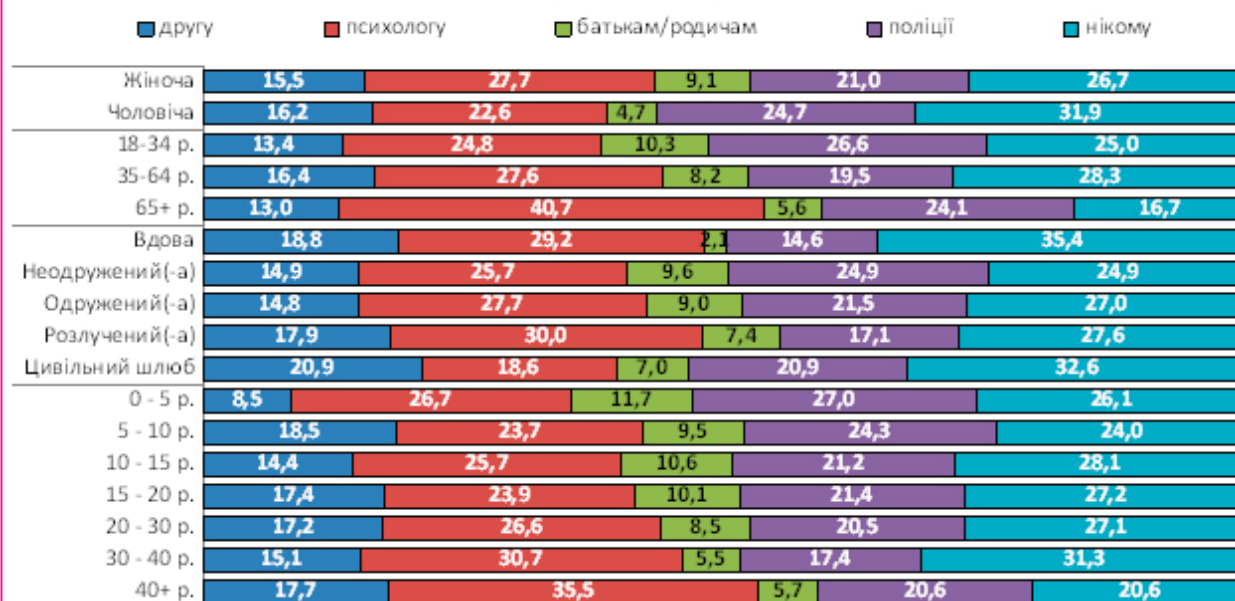

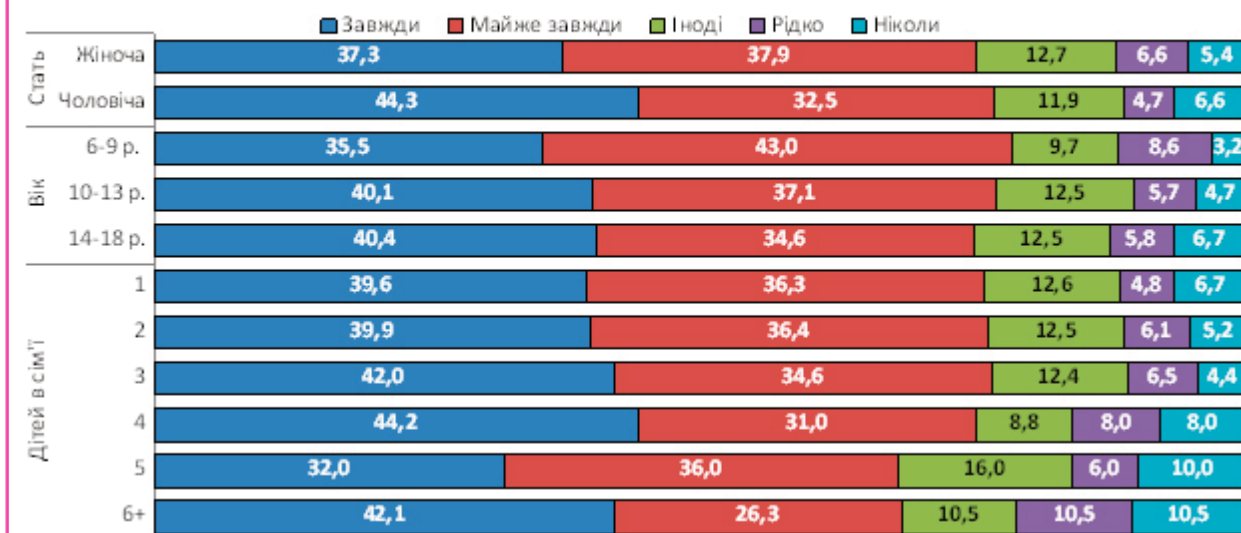
Діаграма 20. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з родичем? (педагоги, у %)?

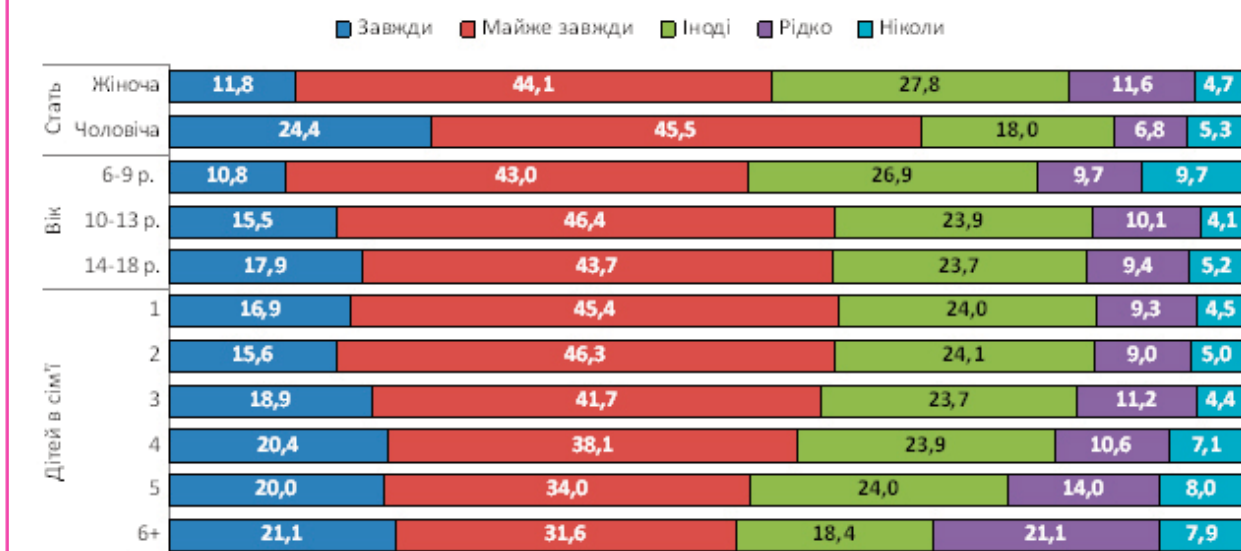
Діаграма 21. Кому Ви довірите розібратися у ситуації булінгу або владнати конфлікт з керівником (педагоги, у %)?

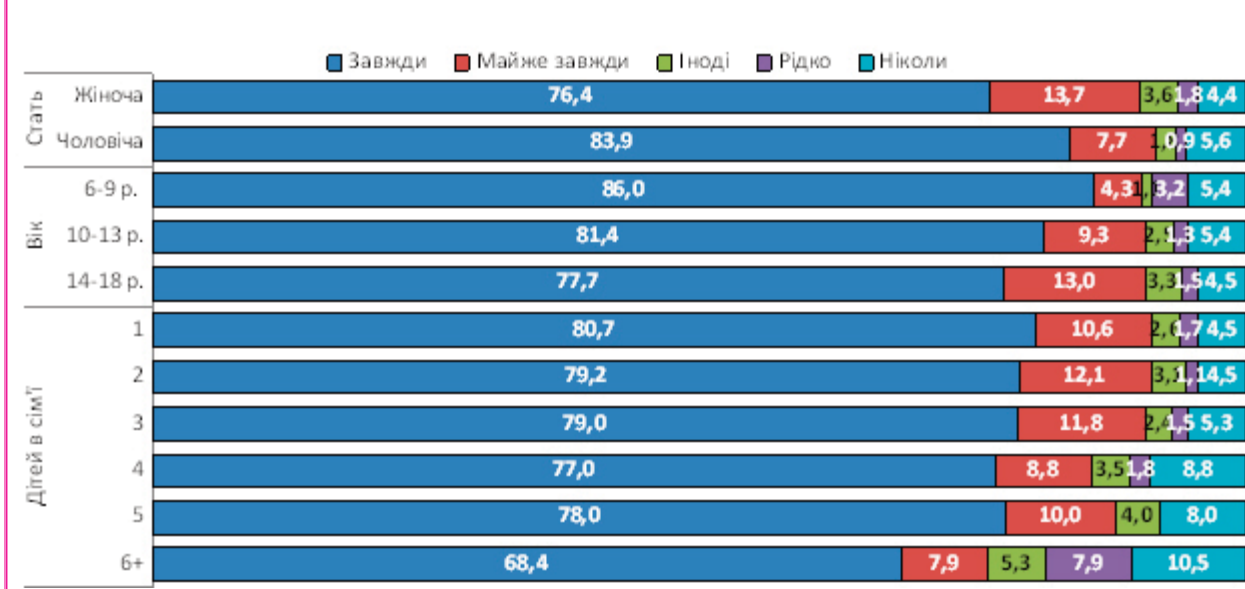
Діаграма 22. Чи відчуваєш себе у безпеці, коли ти знаходишся у школі (учні, у %)?

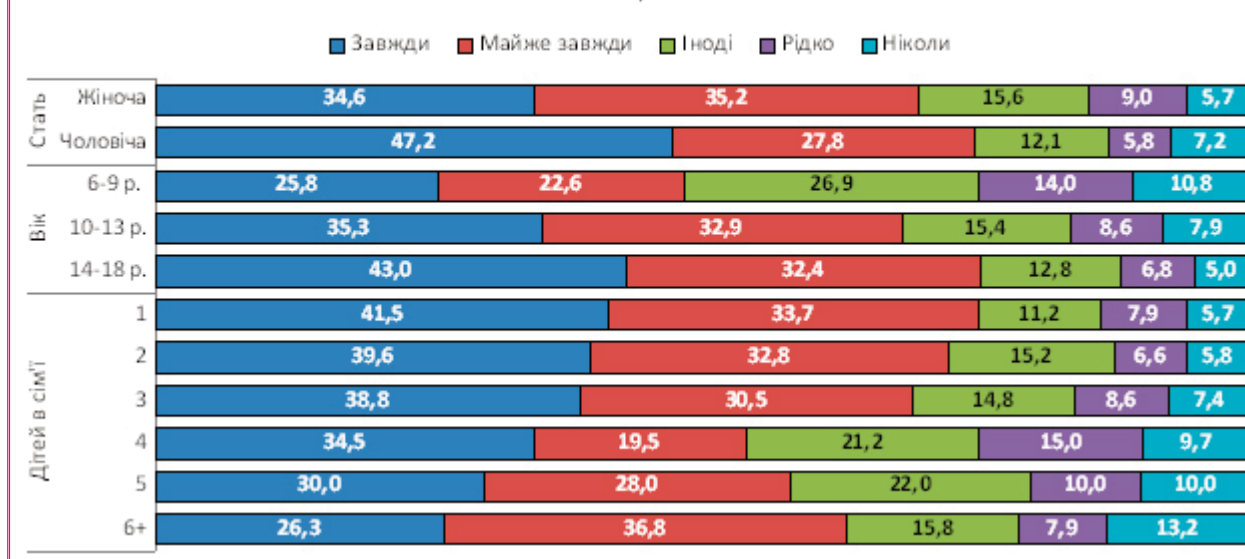
Діаграма 23. Чи відчуваєш себе у безпеці, коли ти знаходишся на вулиці (учні, у %)?

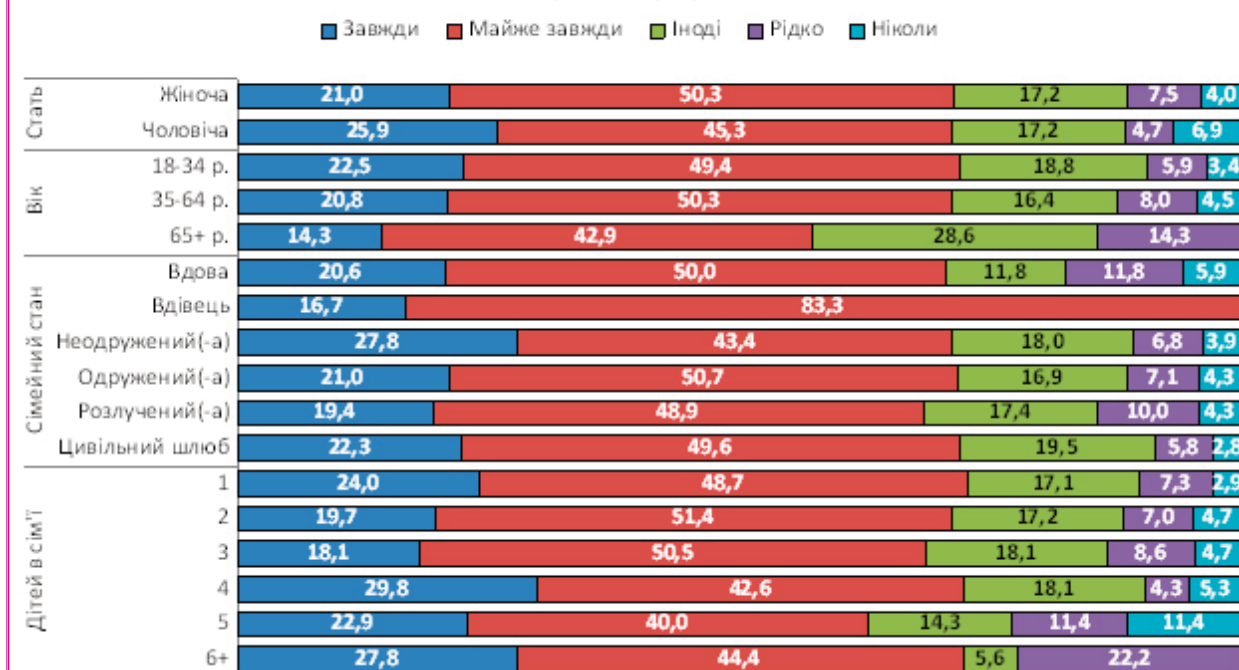
Діаграма 24. Чи відчуваєш себе у безпеці, коли ти знаходишся вдома (учні, у %)?

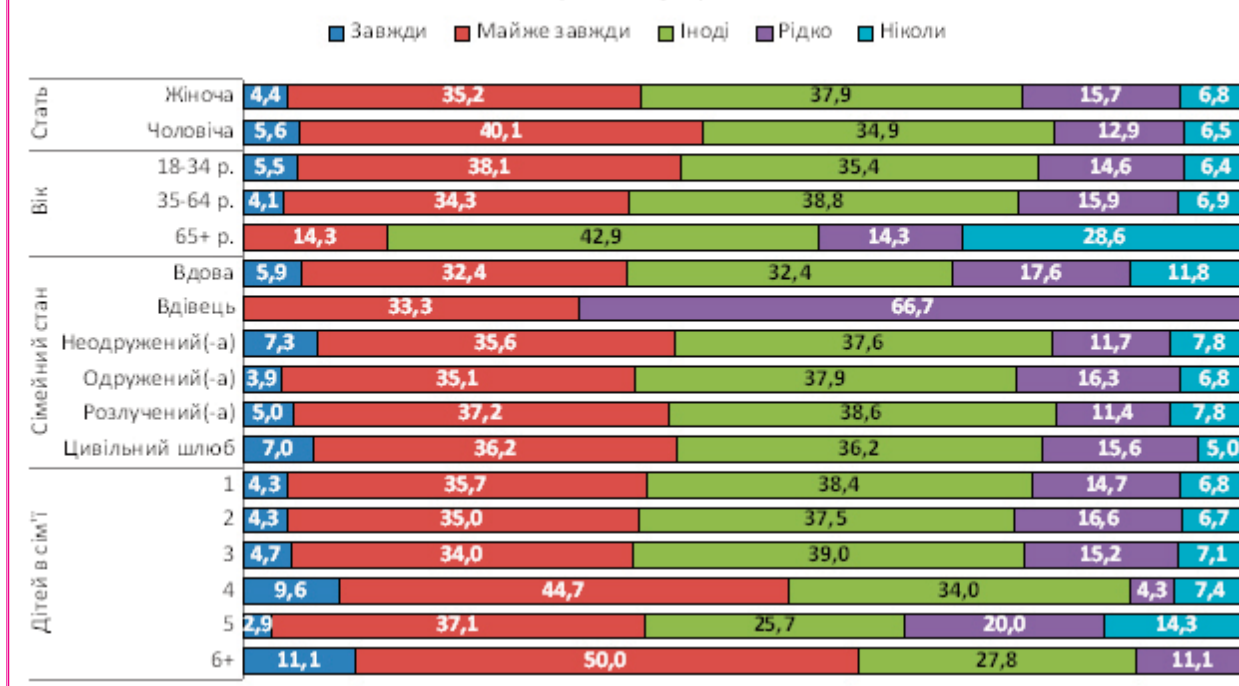
Діаграма 25. Чи відчуваєш себе у безпеці, коли ти знаходишся в інтернеті (учні, у %)?

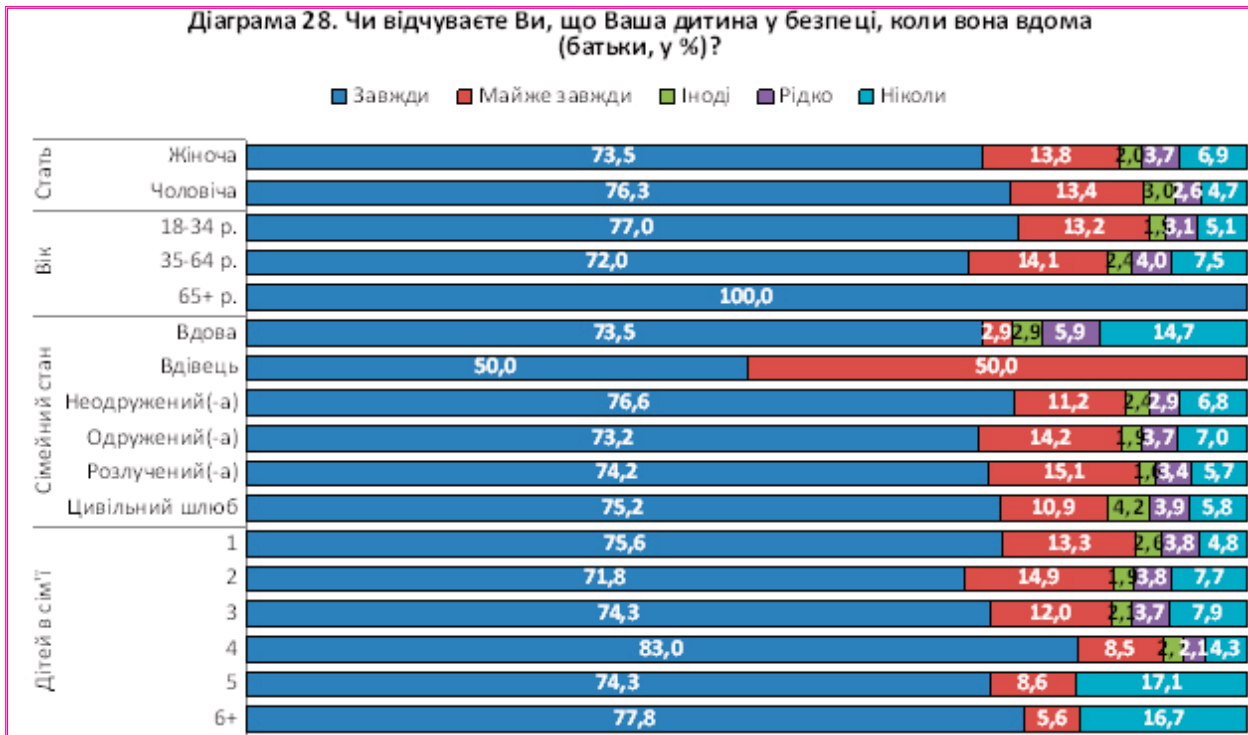
Діаграма 26. Чи відчуваєте Ви, що Ваша дитина у безпеці, коли вона у школі (батьки, у %)?

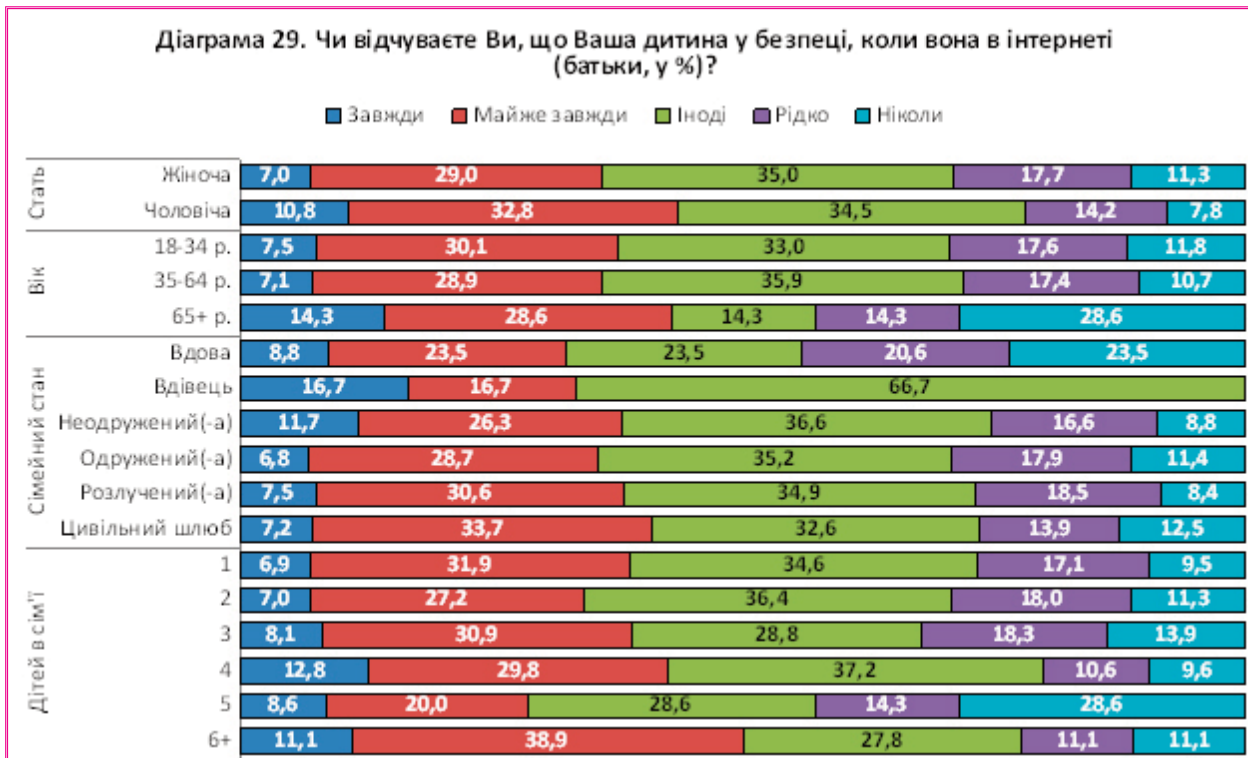
Діаграма 27. Чи відчуваєте Ви, що Ваша дитина у безпеці, коли вона на вулиці (батьки, у %)?

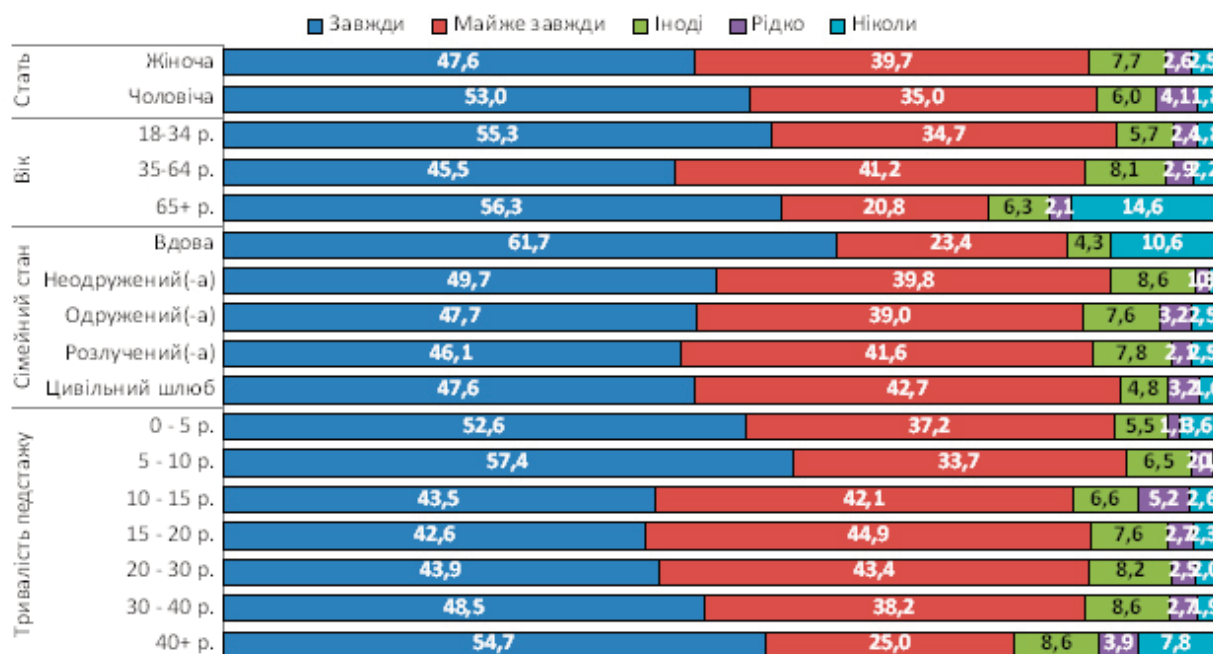
Діаграма 28. Чи відчуваєте Ви, що Ваша дитина у безпеці, коли вона вдома (батьки, у %)?

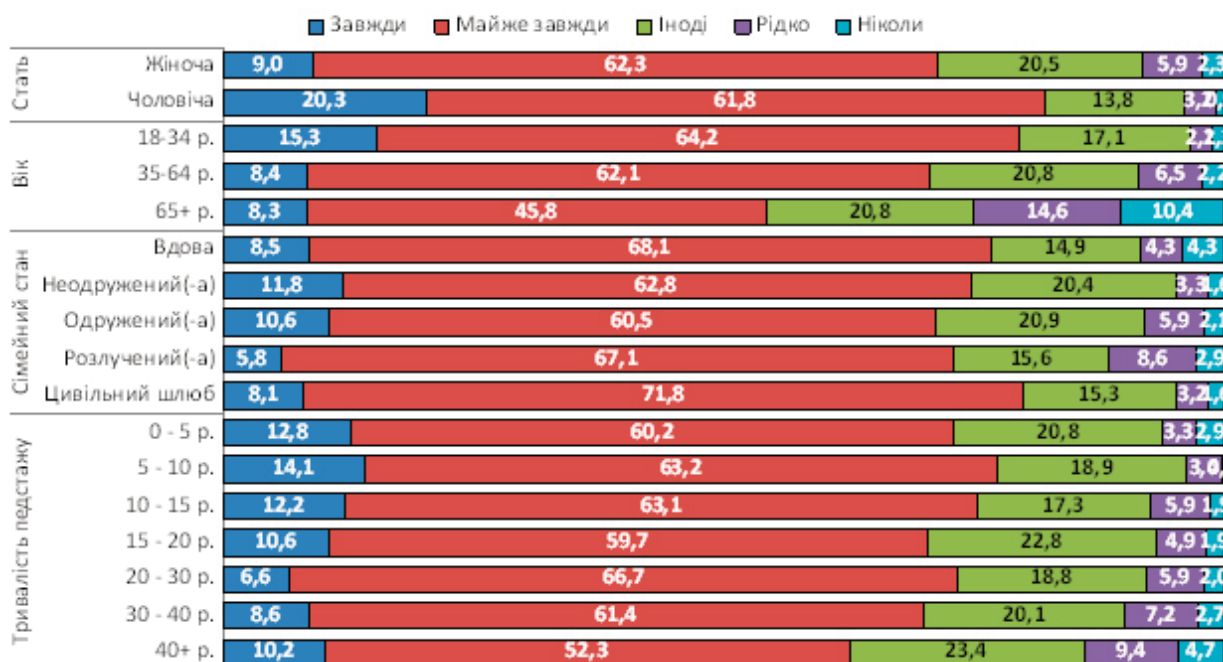
Діаграма 29. Чи відчуваєте Ви, що Ваша дитина у безпеці, коли вона в інтернеті (батьки, у %)?

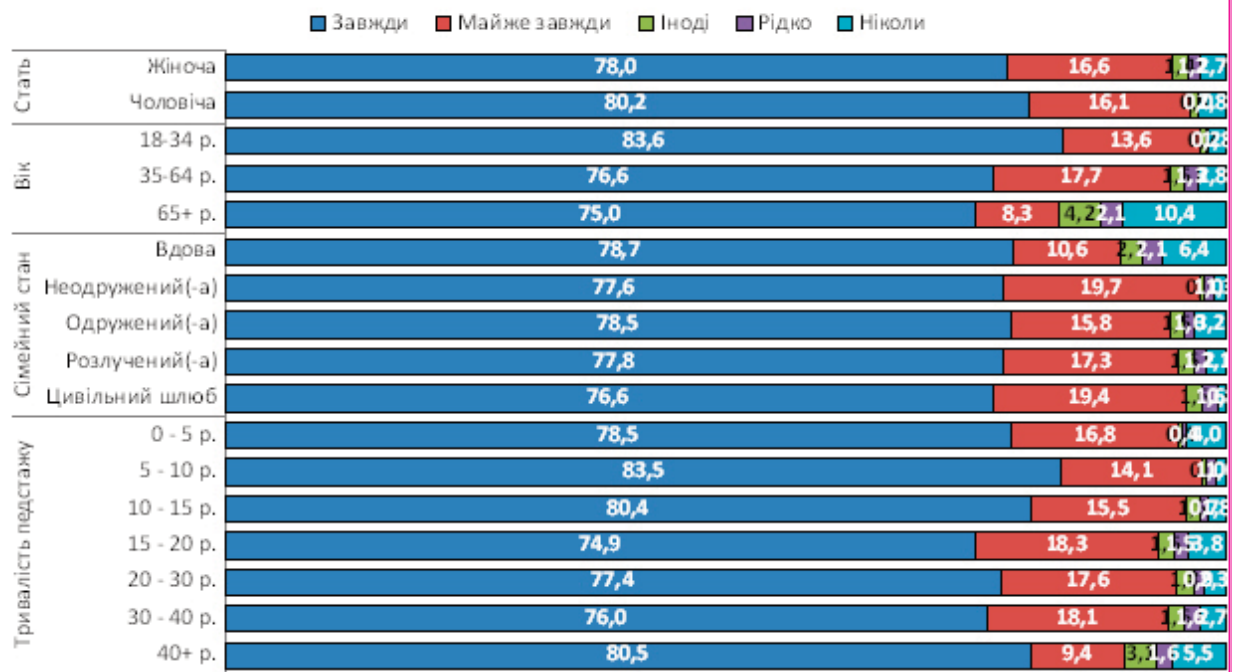
Діаграма 30. Чи відчуваєте себе у безпеці, коли Ви на роботі (педагоги, у %)?

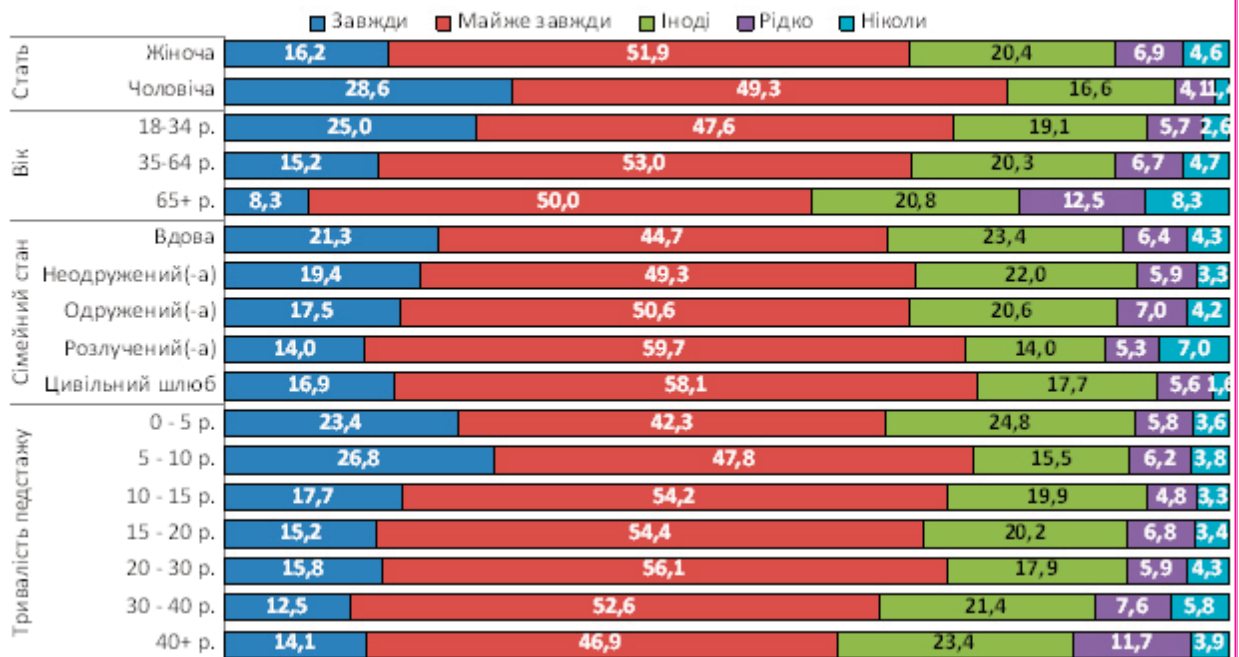
Діаграма 31. Чи відчуваєте себе у безпеці, коли Ви на вулиці (педагоги, у %)?

Діаграма 32. Чи відчуваєте себе у безпеці, коли Ви вдома (педагоги, у %)?

Діаграма 33. Чи відчуваєте себе у безпеці, коли Ви в інтернеті (педагоги, у %)?

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ГРОМАДА БЕЗ НАСИЛЬСТВА

Навчально-методичний посібник

Упорядник – Устименко Т. А.
Дизайн і верстка – Шарлай Т. В.

Підписано до друку 09. 11. 2022 р.
Формат паперу 60 x 84/8. Папір крейдований.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 10,4.
Зам. № 18577.

Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ».
36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК №4420 від 16.10.2012 р.

